

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Баранова С. В.

Спецрозділи перекладу зі змістовим модулем: переклад ділового мовлення

Конспект лекцій

Суми
Сумський державний університет
2023

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Спецрозділи перекладу зі змістовим модулем: переклад ділового мовлення

Конспект лекцій
для студентів спеціальності 035 «Філологія»
денної форми навчання

Затверджено
на засіданні кафедри германської філології
як конспект лекцій із дисципліни
«Спецрозділи перекладу зі змістовим
модулем: переклад ділового мовлення»
Протокол № 6 від 03.01.2023 р.

Суми
Сумський державний університет
2023

Спецрозділи перекладу зі змістовим модулем: переклад ділового мовлення : конспект лекцій / укладач С. В. Баранова. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 103 с.

Кафедра германської філології

ЗМІСТ

	С.
Вступ	5
Лекція 1. Теоретичні та методологічні аспекти перекладу	7
Завдання дисципліни «Спецрозділи перекладу».....	7
Переклад як діяльність.....	8
Детермінанти перекладацьких дій.....	10
Основні види та способи перекладу.....	13
Питання для самоконтролю.....	21
Лекція 2. Вихідний текст як детермінанта перекладацьких дій	22
Теорія мовного знака, його значення. Роль мовного знака в перекладі.....	22
Поняття комунікативно-функціональної еквівалентності вихідного та перекладного текстів.....	27
Інтерпретація та переклад.....	35
Питання для самоконтролю.....	39
Лекція 3. Лінгвокомунікативні аспекти перекладу	39
Поняття еквівалентності та адекватності в перекладознавстві.....	47
Рівні еквівалентності.....	48
Питання для самоконтролю.....	48
Лекція 4. Еквівалентність та відповідність у перекладі	48
Перекладацькі відповідники.....	48
Переклад безеквівалентних одиниць.....	53
Питання для самоконтролю.....	54
Лекція 5. Роль лінгвоетнічного бар'єра у перекладі	54
Роль лінгвоетнічного бар'єра у перекладі, його компонент та помилки, які він зумовлює.....	54
Шляхи нейтралізації лінгвоетнічного бар'єра.....	57
Питання для самоконтролю.....	62
Лекція 6. Жанрово-стилістичні види текстів та їх переклад	62

Ідентифікація труднощів перекладу текстів різної жанрово-стилістичної парадигми	62
Питання для самоконтролю.....	70
Лекція 7. Переклад спеціальної науково-технічної літератури.....	71
Особливості науково-технічної літератури, передача їх цільовою мовою.....	71
Переклад спеціальної науково-технічної літератури	73
Питання для самоконтролю.....	80
Лекція 8. Передача рис культури в перекладі.....	81
Переклад як вторинна комунікація. Авторська концепція художнього твору.....	81
Викладання перекладу.....	84
Міжкультурна комунікація і переклад. Явище позитивної ввічливості.....	87
Переклад професійних підмов у рамках галузевих культур.....	95
Питання для самоконтролю.....	99
Список літератури.....	100

ВСТУП

З кожним роком Україна все впевненіше інтегрується у світове співтовариство, розвиває співробітництво з іншими країнами й народами в різноманітних сферах: у промисловості, культурі, науці та освіті. Для забезпечення ефективної міжнародної співпраці, міжкультурного діалогу зростає потреба у фахівцях, які поряд із гарними знаннями іноземної мови володіють умінням урахувати в процесі спілкування національно-культурні особливості партнерів. Більша частина сучасних досліджень емпатує семіотичність і унікальність кожної культури, розглядаючи її як діалогову систему, що базується на культурно-орієнтованих символах. Культура як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людським суспільством, поєднує в собі мову, науку, знання, освіту.

Сучасне перекладознавство спирається на порівняльне мовознавство, теорію комунікації та інформації, соціальну варіативність мов. Воно використовує досвід перекладачів у розробленні питань теоретичної та практичної орієнтації, фокусуючи увагу на аспектному та текстовому підходах до письмового й усного перекладу. Перекладачі вирішують різноманітні проблеми, серед яких – питання відповідності одиниць, формальна і динамічна еквівалентність, стилізація перекладу, прагматико-комунікативні засади, типи і види перекладу, його соціально-теоретичний та національний характер, принципи, критерії та методи перекладу. Актуальним залишається питання з'ясування особливостей перекладу мовних одиниць та комплексів, що використовуються мовцями для вираження вербального спілкування між носіями мови.

Залучення надбань точних наук до вирішення лінгвістичних і перекладознавчих завдань, активна фаза якого спостерігається протягом останніх десятиліть, повинне забезпечити перенесення абстрактних ментальних актів у площину матеріальності й конкретності з метою досягнення чіткого розуміння механізмів перебігу розумових процесів під

час перекладу та підкріплення теоретичних даних міцним підґрунтям доказової бази. Одним з таких запозичених понять, швидко поширюваних у галузі перекладознавства, є модель.

Серед великої кількості різноманітних моделей перекладу, створених за останні п'ятдесят років, найпоширенішими вважаються теорія формальної та динамічної еквівалентності, теорія закономірних відповідностей, інформативна, ситуативно-денотативна, функціонально-прагматична, теорія рівнів комунікації. В основу перших моделей перекладу покладений матеріал взаємодіяльності лексичних і синтаксичних одиниць різних мов світу, накопичений протягом тривалої практичної діяльності перекладачів. Згідно із цими моделями, для здійснення якісного перекладу потрібно засвоїти перелік відповідностей, встановлений для певної мовної пари. Згодом дослідники змінюють акценти, наголошуючи на важливості здійснення пошуку найсуттєвішої інформації, що повинна адекватно передаватися; визначенні денотата чи ситуації через вихідний текст для створення перекладу на їхній основі; досягненні еквівалентності функціонально-ситуативного змісту оригіналу; інтерпретації смислу при перекладі.

На відміну від попереднього перекладознавства, яке тлумачилось у термінах літературознавства та мовознавства, у сучасному українському перекладознавстві намітився синтез згаданих напрямів. Значна увага при цьому приділяється контрастивному перекладу, застосуванню принципів антропоцентризму, адаптивності та змінюваності. Нагальними є проблеми зіткнення культур, виявлення релевантних елементів змісту, передача прагматичних особливостей оригіналу, створення уніфікованої моделі для перекладу різноманітних за своєю природою текстів. Теорія та практика перекладу в Україні збагачуються креативними пошуками таких вчених, як О. І. Чередниченко, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабан, М. О. Новікова, В. Д. Радчук, О. М. Старикова, І. В. Корунець, А. Д. Белова, Ю. А. Зацний, О. І. Чередниченко, А. М. Науменко, Л. М. Черноватий, С. О. Швачко, І. К. Кобякова.

ЛЕКЦІЯ 1

Теоретичні та методологічні аспекти перекладу

Завдання дисципліни «Спецрозділи перекладу»

Дисципліна (змістовий модуль) «Спецрозділи перекладу» є теоретичним узагальненням здобутих студентами практичних умінь щодо перекладу спеціальних текстів (науково-технічних, юридичних, суспільно-політичних, науково-популярних, релігійних, мистецьких тощо) та підґрунтям до виконання й оформлення перекладів у сфері різних стилів та жанрів. Метою дисципліни є аналіз теоретичних, методологічних, лінгвокомунікативних, культурних та інших аспектів перекладу як виду посередницької діяльності.

Після вивчення дисципліни (змістового модуля) здобувач вищої освіти повинен знати особливості композиції, стильової маркованості та частотності мовних / мовленнєвих одиниць, засоби передачі специфічної фразеології, принципи, норми, стратегії перекладацької діяльності, детермінанти перекладацьких дій, способи подолання лінгвоетнічного бар'єра та шляхи відтворення культурного колориту першотвору цільовою мовою. Він повинен уміти перекладати спеціальні тексти, осмислювати фактори контексту, виконувати різні типи перекладацьких трансформацій та обґрунтовувати їх доцільність, оформлювати перекладні тексти згідно з вимогами та нормами цільової мови, користуватися спеціальними словниками та довідковою літературою.

Лекційний курс охоплює питання стосовно теоретичних та методологічних аспектів перекладу, ролі вихідного тексту в перекладацькому процесі, місця в ньому теорії мовного знака та його значення, розмежування понять «інтерпретація» та «переклад». Він порушує проблеми врахування лінгвокомунікативних особливостей вихідних одиниць у перекладі, еквівалентності / безеквівалентності, відповідності, нормативності, лінгвоетнічних чинників передачі явищ

цільовою мовою. Матеріал занять також присвячено особливостям перекладу текстів різних жанрів та стилів, професійних підмов у межах галузевих культур, розгляду перекладного художнього твору як засобу міжкультурної комунікації. У сучасному перекладознавстві актуальним, цікавим і малодослідженим є питання з'ясування особливостей перекладу мовних одиниць та комплексів, що використовуються мовцями для вираження вербального спілкування між носіями мови.

Освітні компоненти «Практика перекладу з англійської мови», «Практичний курс англійської мови», «Вступ до мовознавства зі змістовим модулем: вступ до перекладознавства» є передумовою вивчення курсу «Спецрозділи перекладу зі змістовим модулем: переклад ділового мовлення».

Переклад як діяльність

Мова є засобом здобуття нових знань, а обсяг отриманих індивідом знань зростає з кожною наступною мовою, яку він вивчає, адже нова мова дає можливість доторкнутися до культури іншого народу, його духовних цінностей. Сьогодні вміння спілкуватись іноземною мовою розглядають уже не як данина моді, не як показник престижу, а як своєрідне вікно у світ, зокрема, в галузь професійних подій світової науки.

Мова як інструмент вербальної комунікації є важливою і невід'ємною частиною культури, і всі особливості її функціонування та структури можуть вважатися транслятором культури певного мовного колективу. Вивчення різних сторін вербальної комунікації в аспекті культурної обумовленості викликає великий інтерес у перекладознавців. Незважаючи на унікальність, специфіку кожної культури, можна знайти багато спільного в культурах і відповідно в мовах, які вербалізують ці культури, адже існують міжмовні відповідності, обумовлені спільністю понятійних систем у представників різних мов.

Мовознавці виокремлюють дві картини світу –

концептуальну та мовну. Концептуальна картина світу багатша за мовну, оскільки в її творенні беруть участь різні типи мислення, зокрема і невербальні. Мовна картина світу виконує дві основні функції: детермінації основних елементів та виявлення мовними засобами концептуальної картини світу.

Кожна мова створює свою, притаманну лише їй, «мовну картину світу», чим часто й ускладнює сам процес перекладу. Один і той самий зміст може по-різному сприйматись і бути основою для формування й розуміння різних трансформацій. Тому для перекладача важливо пам'ятати, що переклад – це взаємодія не лише двох мов, а й двох різних менталітетів. Ефективність міжмовної комунікації великою мірою залежить від того, наскільки переклад близький до оригіналу, наскільки він зрозумілий тим, для кого перекладається. Міжмовна комунікація залежить від мовної та комунікативної компетенції перекладача, від його вміння правильно вибрати той чи інший варіант перекладу, вдаючись при цьому до різних перекладацьких трансформацій.

Специфіка перекладу, яка відрізняє його від усіх інших видів мовного посередництва, полягає в тому, що він призначається для повноправної зміни оригіналу і що рецептори перекладу вважають його повністю тотожним вихідному тексту. Разом з тим не викликає сумніву той факт, що досягти абсолютної тотожності в перекладі неможливо, але це не заважає здійсненню міжмовної комунікації. Намагання передати в перекладі абсолютно все, що є в оригіналі, дуже часто призводить до непорозумінь і дає небажані результати.

За загальною характеристикою суб'єкта перекладацької діяльності та за його відношенням до автора тексту, що перекладається, виділяють:

1. **Традиційний** (людський, ручний) **переклад** – переклад, що робиться людиною:

- переклад, що виконується перекладачем, а перекладач не є одночасно автором тексту перекладу;
- авторський (авто-)переклад – переклад, що виконується автором оригінального тексту;

- авторизований переклад – переклад, схвалений автором оригінального тексту.

2. **Машинний (автоматичний) переклад** – переклад, що виконується комп'ютером.

3. **Змішаний переклад** – переклад із використанням більшої частини традиційного перекладу чи машинної переробки тексту.

Згідно з ознаками обсягу та способу передачі змісту оригіналу виділяють головні типи перекладу:

- *повний переклад* – переклад, що передає зміст оригіналу без вилучень та скорочень;

- *неповний переклад* – переклад, що передає зміст тексту з вилученнями та скороченнями;

- *скорочений переклад* – переклад, що передає зміст тексту з вилученнями та скороченнями (у згорнутому вигляді);

- *фрагментарний переклад* – переклад не цілого тексту, а лише його уривка чи уривків;

- *аспектний переклад* – переклад лише частини тексту, згідно з якоюсь ознакою відбору (аспектом);

- *анотаційний переклад* – переклад, у якому відображені лише головна тема, предмет і призначення тексту перекладу;

- *реферативний переклад* – переклад, у якому є відносно докладні відомості про реферований документ, його призначення, тематику, методи дослідження, результати.

Зазначені види перекладу є прикладами **адаптивного транскодування**, а переклад – основним видом мовного посередництва.

Детермінанти перекладацьких дій

Головними детермінантами перекладацьких дій є вихідний текст і лінгвоетнічний бар'єр.

Під «текстом» розуміють будь-яку вербалізовану комунікативну подію мовленнєвої діяльності людини незалежно

від «форми» або «способу» вербалізації. Текстами потрібно вважати як писемні, так і усні структурно, семантично й комунікативно завершені повідомлення.

Серед класифікацій текстів, приданих для перекладацького аналізу тексту, доречною є класифікація Ю. Сорокіна та Дж. Сінклера, що враховує, вплив тексту на адресата, дійктичні параметри тексту та його зв'язок із «реальним світом».

Суть класифікації полягає в тому, що всі тексти можна розмістити уздовж умовної шкали, крайню ліву точку якої займають нехудожні тексти, що безпосередньо змінюють поведінку людей, впливаючи насамперед на їхній розум та «прагматизм» («тексти-артефакти»), а крайню праву точку займають художні тексти, які також можуть змінювати поведінку людей, але непрямим шляхом, впливаючи передусім на їхні почуття та естетичний смак («тексти-ментефакти»).

Згідно з класифікацією, до групи текстів-артефактів потрапляють юридичні тексти (міжнародно-правові документи: договори, угоди, конвенції, пакти, декларації, ноти тощо; тексти конституцій, статутів, законів), оскільки вони змінюють поведінку адресатів (країн, організацій, установ або громадян), зобов'язуючи їх (наказуючи, дозволяючи, забороняючи, рекомендуючи їм) діяти певним чином. Це так звані тексти-перформативи, або «тексти-акти» у повному розумінні цих слів. Далі йдуть науково-технічні тексти, які описують результати реально проведених досліджень та спостережень про будову істот, приладів, машин та механізмів. За ними йдуть інформаційні тексти констатуючого комунікативного типу, які інформують адресата про певні події (наприклад, тексти прес-релізів, інформація про погоду). У будь-якому разі тексти-артефакти змінюють або описують реально існуючий світ або поведінку живих істот. Ці тексти позбавлені емоційності, у них практично не застосовуються стилістичні прийоми та експресивні засоби мови. До групи текстів-ментефактів належать художні тексти всіх типів та жанрів. Твори художньої літератури відображають творчий погляд митця на світ, його

неповторне, індивідуальне бачення світу. Так звану «сіру зону» (від англ. «grey zone» – «зона нестабільності, невпевненості») становлять тексти, які відображають реальний світ, проте мають певні елементи художніх текстів, а саме – емоційність та застосування всього арсеналу стилістичних прийомів та експресивних засобів.

Комунікативна мета цих текстів – довести точку зору автора, переконати адресата в правильності слів автора, апелюючи як до реальних фактів, так і до емоцій, і, таким чином, змінити поведінку адресата. До цієї групи входять публіцистичні тексти (авторські статті, гострі полемічні публікації, дотепні коментарі, тексти, які промовляють ведучі ток-шоу тощо), тексти ораторського стилю (виступи та промови президентів, парламентарів, публічні виступи громадських та політичних діячів тощо), тексти інтерв'ю, мемуарів, особистих листів тощо.

Тексти-артефакти перформативного тексту (юридичні та інші «зобов'язувальні» тексти) мають дейктичну формулу типу «я / ми» – зараз тобі / вам наказуємо, рекомендуємо, дозволяємо, забороняємо діяти певним чином тощо». Сила комунікативного впливу цих текстів виходить безпосередньо від «я / ми» автора, а їхній темпоральний дейксис – це теперішній та майбутній час, оскільки неможливо зобов'язати когось щось зробити у минулому часі. Критерій істинності / неістинності не може бути застосований до цих текстів.

Тексти-артефакти констатуючого типу мають дейктичну формулу типу «я / ми – зараз тобі / вам повідомляємо (інформуємо) про те, що відбулося, відбувається або відбудеться». Сила їх комунікативного впливу пов'язана, швидше за все, із фактором істинності / неістинності самої текстової пропозиції, хоча автор і відповідає за істинність фактів, про які він інформує. Темпоральний дейксис цих текстів – минулий («що відбулося»), теперішній («що відбувається») або майбутній час («що відбудеться»).

Тексти-ментефакти взагалі не повідомляють про «реальні» події, оскільки за цими текстами стоїть творче «я»

автора, а весь їх пропозиційний зміст є вторинним по відношенню до реального світу. Адресат (читач, слухач) сприймає художні тексти «на віру», а не через необхідність (наказу, угоди, рекомендації, поради) діяти певним чином, як це спостерігається у випадку з текстами-артефактами.

Комунікативний вплив текстів-артефактів зумовлений насамперед тією мірою влади, яка в них міститься. Художні тексти-ментефакти, навпаки, впливають на адресата, апелюючи до його емоцій, почуттів і, врешті-решт, до його віри (англ.: «*belief*») в те, про що розповідає митець. Значно складніше виглядає ситуація з текстами «сірої зони», які, з одного боку, повідомляють про реальні факти, а з іншого – апелюють до емоцій, почуттів та віри в те, про що повідомляє автор, який у такий спосіб намагається «завоювати» адресата.

Отже, під часу перекладу приймаються рішення, які спираються на зміст тексту, на базові знання та на знання ситуації (а це вже рішення, прийняті на основі позалінгвістичної інформації).

Основні види та способи перекладу

Необхідною і важливою умовою еквівалентності перекладу повинне бути збереження мети комунікації. Для досягнення цієї мети перекладачеві необхідно здійснювати формальні перетворення, які в перекладознавстві називаються «лексичними трансформаціями».

Під лексичними трансформаціями розуміють прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті й знаходимо йому відповідне, незбіжне зі словником у рідній мові.

Найпоширенішими є сім типів трансформацій:

- диференціація значення;
- конкретизація значення;
- генералізація значення;
- змістовний розвиток значення;
- антонімічний переклад;

- цілісне перетворення;
- компенсація втрат у процесі перекладу.

Інколи спостерігається поєднання певних прийомів трансформації, найчастіше – двох перших: конкретизації та диференціації. В оповіданні Л. Тома читаємо: «*Wie sie hereinkamen, sind sie zuerst auf den Pfarrer los. Und dann hat Tante Gutsi die Tante Frieda gekusst...*». Дослівно перекласти вираз «*auf jemanden los sein*» – «ринутися на когось» – не можна, тому ми диференційовано конкретизуємо значення залежно від контексту й одержуємо такий варіант перекладу: «*Коли вони ввійшли, то спочатку привіталися зі священиком, а потім тітка Гутсі поцілувала тітку Фріду...*». Кожна лексична трансформація вимагає від перекладача досконалого знання лінгвальних та екстралінгвальних властивостей тексту.

Часто перекладач вимушений застосовувати прийом змістовного розвитку значення, коли словникові відповідності замінюють контекстуальними, які логічно пов'язані з ними за змістом. Сюди належать різні метафоричні та метонімічні зміни. У Б. Кестнера є вірш під назвою «*Die Zeit fährt Auto*», цю метафору (персоніфікацію) ми можемо перекласти так: «*Плин часу*», або «*Шалений час*», що повністю передає зміст поданого речення.

Досягнення міжкультурного, міжмовного взаєморозуміння певною мірою залежить від компетентності перекладача, який повинен не лише добре володіти іноземною та рідною мовами, а й розуміти й знати культуру, звичаї, історію свого народу і народу, чю мову він використовує під часу перекладу.

В **антонімічному перекладі** форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (стверджувальна – на заперечну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається здебільшого подібним. Слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст і значення залишаються без особливих змін. Тому для позначення цього способу перекладу іноді використовують термін «формальна

негативація», в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення.

Формальна негативація представлена трьома видами:

1. *Негативація* – слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом *не-* або словосполученням із часткою *не* (*to continue* – *не зупинятися*, *small* – *невеликий*).

2. *Позитивація* – слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негацийного компонента (*unallowed* – *заборонений*, *to disable* – *блокувати, закривати*).

3. *Анулювання двох наявних у реченні негацийних семантичних компонентів* (*not impossible* – *можливий*, *to disappear never* – *завжди залишатися*).

У певних контекстах деякі англійські слова, які не мають у своєму складі заперечувальних морфем, але містять заперечувальний семантичний компонент, можуть перекладатися подібними за значеннями словами з префіксом *не-* або сполученнями частки *не* з антонімічним відповідником слова, що перекладається (*to fail* – *не вдається*, *to hate* – *не любити*). Тому формальна негативація є одним з прийомів реалізації контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті.

Серед слів, під час перекладу яких найчастіше застосовується цей прийом, є дієслово *to fail* та похідний від нього іменник *failure*.

Whitney, however, failed to profit from his invention. – Однак Уїтні нічого не заробив на своєму винаході.

Часто прийом формальної негативації застосовується під час перекладу складних речень, що містять заперечувальну частку *not* і сполучник *until* або *unless*.

Large-scale structures of the universe did not become a preoccupation of cosmology until the mid-1980s. – Великі

структури всесвіту стали об'єктом докладного дослідження лише в 1980-ті роки.

Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (*wail – автомобіль з високими динамічними якостями*).

До описового перекладу висувають такі вимоги:

- 1) переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття;
- 2) опис не має бути надто докладним;
- 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

При застосуванні описового перекладу важливо стежити за тим, щоб словосполучення в мові перекладу точно і повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного словом оригіналу (термін *outscriber* має такі основні ознаки: *вихід, записування і пристрій*, і тому під час перекладу описовим способом потрібно зберегти всі ці головні ознаки, *outscriber – вихідний пристрій відтворення даних*).

Перед застосуванням цього прийому перекладу неологізмів необхідно виконати попередню умову правильності перекладу неологізмів – переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник, щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу.

У порівнянні з транскодуванням описовий переклад має ту перевагу, що завдяки ньому досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником неологізму. Разом з тим описовий переклад характеризується такими недоліками:

- 1) при його застосуванні можливе неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом;
- 2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому від них важко утворити похідні терміни).

Системний аналіз перекладацької практики дозволяє показати єдину типологію перекладів. Згідно із жанрово-стилістичною характеристикою матеріалу та жанровою належністю, виділяють такі типи перекладів:

- **науково-технічний переклад** (переклад науково-технічних текстів та документації). До цього типу відносять тексти наукових статей, технічних описів, документів (паспорта, права водія, свідоцтв про народження, постанов, договорів і т. п.). Науково-технічний текст відрізняється від інших текстів великим арсеналом допоміжних знакових систем (схем, креслень), логічністю, об'єктивністю та компактністю викладу. Такий текст призначений спеціалісту в певній сфері. Їх потрібно писати згідно із чіткими правилами;

- **суспільно-політичний переклад** (переклад суспільно-політичних текстів). Важливою проблемою є засвоєння лексики сфери побутового життя, до яких належить значення основних понять політики, культури, економіки, науки, соціального забезпечення, екології тощо. До цього ж можна додати назви організацій та установ у повному та скороченому варіантах та їхні загальноприйняті відповідності на мові перекладу. Особливу увагу потрібно приділити таким клішованим зворотам мови, як *«криза довіри»*, *«непоборні перепони»*, *«сезон у розпалі»* і т. п.;

- **художній переклад** (переклад художніх текстів).

Переклад художній, як і технічний, базується на комбінованому використанні прямих міжмовних трансформацій та денотативному переході (інтерпретації). Головна розбіжність між перекладом художнім та перекладом науково-технічної літератури полягає в тому, що під час перекладу художньої літератури поряд із предметним мовним тезаурусом є «тезаурус автора, перекладача, читача». Згідно з цим завдання технічного перекладача полягає в тому, щоб передати факт, а у перекладача художнього – не лише передати зміст, а й зуміти передати образ. У художньому тексті часто персонажі говорять, і тому потрібно вирішити швидше не перекладацьке, а акторське завдання –

знайти прототипи героїв та спробувати імітувати манеру їхньої розмови;

- **військовий переклад** (переклад тексту військової тематики);

- **побутовий переклад** (переклад текстів розмовно-побутового характеру);

- **юридичний переклад** (переклад текстів юридичного характеру). Юридичний текст має риси схожості як із науковим текстом, так і з текстом інструкції, та виконує пізнавальну, приписувальну функцію (закони, договори, конвенції міжнародних прав і т. п.). Під час перекладу домінуючими ознаками є ті, що передають когнітивну інформацію з інтенцією наказу та емоційний відтінок. Частина юридичних термінів має архаїчне забарвлення. Теперішній час як домінуюча часова форма дієслова, пасивні конструкції, переважання структур зі значенням умови та причини, численність однорідних членів речення, кліше, відсутність компресивності – основні ознаки юридичних текстів.

Домінантність перекладу, що забезпечує інваріантність тексту, – це терміни, загальнонаукова лексика, дієслівні форми теперішнього часу, пасивні дієслівні конструкції, складні слова, скорочення, цифри, формули, схеми тощо. Домінантами перекладу текстів документації є мовні засоби канцелярського різновиду писемної літературної мови: канцелярські кліше, складний синтаксис, форми теперішнього часу, юридичні терміни. Переважають однозначні еквіваленти та однозначні трансформації. Джерело та реципієнт цих текстів – фактично адміністративні органи, яким документи потрібні для підтвердження прав та повноважень відповідних осіб.

Якість перекладу залежить від багатьох чинників, а передусім від перекладача, якому необхідно досягти **синтаксичної, семантичної та прагматичної еквівалентності** текстів оригіналу та перекладу, відтворити той зміст, якого набувають висловлювання в даній комунікативній ситуації. Взаємодія між цими трьома типами еквівалентності детермінує процес вибору мовних засобів перекладу.

Синтаксично еквівалентними вважаються такі висловлювання тексту оригіналу й тексту перекладу, які збігаються за своєю синтаксичною структурою. Англійська та українська мови належать до різних структурних типів мов. Тому досягти синтаксичної еквівалентності важко, хоча у деяких випадках можливо. Порівняймо оголошення у ліфті в готелі: *In case of fire or earthquake, do not use the elevator. Не користуйтеся ліфтом у разі пожежі та землетрусу.*

Тексти оригіналу й перекладу, які відтворюють однаковий запис, характеризуються **семантичною** еквівалентністю. У таких текстах описується однакова ситуація об'єктивної реальності. Наприклад, оголошення на дверях «Private» відтворюється по-українськи «*Стороннім вхід заборонений*». Лексична одиниця «private» в англійській мові має значення «індивідуальне особисте», а отже – недоторкане. У наведеному прикладі висловлювання оригіналу й перекладу мають ще один тип еквівалентності – **прагматичний**, який передає зміст висловлювання у певній комунікативній ситуації, у наведеному прикладі обидва оголошення інструктивно-регульовального характеру, прагматична спрямованість яких директивна.

Співвідношення між прагматичною спрямованістю тексту оригіналу і тексту перекладу може бути різним. Збільшення ступеня ілюкутивної сили висловлювання може відбуватися також за рахунок її дублювання. Наприклад: *Who was that speaking? Хто, хто це там говорив?*

У наведеному прикладі дублюються форма висловлювання і його прагматична спрямованість – інтерогативна форма речення, висловлювання – квеситив. У деяких випадках зазначалися дублювання форми та прагматичної спрямованості висловлювання з певною модифікацією. Порівняйте: *Who was it? Who was it? Але хто ж це міг бути? Хто?* В український переклад було введено додаткові лексичні одиниці «*Але хто ж це міг бути?*»

Наступний приклад ілюструє експлікацію ілюкутивної сили висловлювання введенням перформативних слів у

переклад: *Lombard said: What about yourself, Mr. Blare? – Ну, а що ви можете сказати у своє виправдання, містер Блер? – запитав Ломбард. В українському тексті – «сказати у своє виправдання», в англійському – просто «сказати».*

Прагматична спрямованість висловлювання оригіналу збільшується у висловлюванні-перекладі за рахунок експлікації директивної комунікативної інтенції адресанта.

Збільшення ступеня ілокутивної сили висловлювання може відбуватися також за рахунок введення в текст перекладу певних лексичних одиниць, а саме – вигуків:

The judge said acidly:

– At my time of life, I have no desire for «Thrills», as you call them.

– Ова! – скривився суддя, – такі клопоти у моєму віці.

Уведення вигуку збільшує ілокутивну силу висловлювання. Додавання лексичних одиниць емотивного змісту також збільшує ілокутивну силу висловлювання та дозволяє відобразити емоції мовця в повному обсязі. Збільшення ілокутивної сили висловлювання відбувається також за рахунок повтору прагматичної спрямованості висловлювання різними способами: *She said to herself angrily: «You must keep cool. This isn't like you. You've always had excellent nerves».*

Англійському непрямому директивному висловлюванню «*You must keep cool*» відповідають три прямих директивних висловлювання: «*Зберігай спокій. Не панікуй, тримайся. Не втрачай рівноваги*».

Зміни можуть відбуватися не лише на рівні збільшення / зменшення ілокутивної сили висловлювання, а й на рівні зміни типу прагматичної спрямованості висловлювання під час перекладу. Пор.:

Get some fancy Christian names, hasn't he? Aleck Norman Owen. Quite a mouthful.

Якісь дивні імена в нашого господаря. Хіба не так? Ви тільки послухайте, Алек Норман Оуен. Язика зламаєш.

У текст перекладу вводиться підкреслене директивне висловлювання, яке підсилює категоричність судження мовця

про ім'я господаря. Прагматичний потенціал тексту оригіналу, комунікативна ситуація дозволяють перекладачу таку трансформацію.

Іноді перекладач передає не те, що сказано, а те, що розуміють під імплікаціоном, тобто мають на увазі. Пор.: *He said: «There, there, my dear, of course, it's not true». – «Заспокойтеся, люба, заспокойтеся, – втішав дівчину, – ми вам віримо».*

В українському перекладі перформативне дієслово «*втішає*» прямо називає мовленнєвий акт, дієслово «*said*» більш загальне і прямо не називає мовленнєву дію мовця, хоча прагматична спрямованість висловлювання легко виводиться читачем із комунікативної ситуації, тобто у перекладі відбувається експлікація ілокутивної сили висловлювання. Розглянемо переклад висловлювань, які містять мовленнєві кліше:

Anthony said with a grin: «The legal life's narrowing! I'm all for crime. Here's to it.»

Ентоні усміхнувся: «У вас, юристів, надто обмежені інтереси. А мене злочини не лишать байдужим. Я виголошую тост за злочини!»

У перекладі англійське стереотипне висловлювання «*Here's to it*» замінюється відповідною стереотипною фразою української мови «*Я виголошую тост за злочини*».

Таким чином, під час перекладу прагматична спрямованість висловлювання зберігається за рахунок функціональної заміни англійської фрази українським кліше, яке використовується носіями мови перекладу у відповідних комунікативних ситуаціях. Прагматичні модифікації при перекладі дозволяють досягти адекватного сприйняття змісту оригіналу, а це, у свою чергу, забезпечує бажане прагматичне ставлення до тексту перекладу його адресатів.

Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте роль перекладу на сучасному етапі.

2. У чому полягає специфіка перекладу як мовного посередництва?
3. Прокоментуйте класифікацію текстів Ю. Сорокіна та Дж. Сінклера.
4. Порівняйте діяльність перекладача художніх та технічних текстів.
5. Які трансформації виділяє Я. Л. Рецкер?
6. Поясніть поняття описового перекладу.
7. Поясніть поняття антонімічного перекладу.
8. Проаналізуйте жанрово-стилістичні різновиди перекладів.
9. Розтлумачте зміст понять синтаксичної, семантичної та прагматичної еквівалентності.
10. Проаналізуйте особливості прагматичної адаптації текстів перекладу.

ЛЕКЦІЯ 2

Вихідний текст як детермінанта перекладацьких дій

Теорія мовного знака, його значення. Роль мовного знака в перекладі

Знак у мові є сутністю, що поєднує в собі як форму, так і зміст, які є нероздільні, взаємозв'язані, взаємообумовлені. Оскільки план висловлювання репрезентується асемантичним знаком, а план змісту – семантичним, то як матеріальній, так і ідеальній стороні слова притаманні своя форма та зміст окремо. Далеко не завжди під формою мають на увазі лише звукову оболонку, як це розумів Л. Блумфілд. Кожна мовна форма – це закріплене поєднання соціальних одиниць фонем. Таке трактування форми мовного знака є недостатнім та однобічним.

У мовному знаку повинні проявлятися всі головні діалектичні особливості, властиві категоріям, що розглядаються:

- 1) нерозривна, але відносна єдність форми та змісту;
- 2) визначальна роль змісту;

3) представлення змістом динамічної сторони цілого і охоплення формою насамперед системи стійких зв'язків предмета;

4) здатність форми у певному відношенні впливати на зміст;

5) виникнення на певному етапі невідповідності між формою і змістом: зміна змісту призводить до знищення старої та появи нової форми, адекватної змісту, який розвинувся.

Наведені особливості не можуть реалізуватися у разі розрізнення лише звукової форми висловлення і відповідного їй звукового змісту. Все значно простіше і чіткіше знаходить своє пояснення, якщо своєрідність мовного знака виводити з факту існування як у значенні, так і звучанні окремих форми та змісту.

У мові доцільно розрізняти семіотичні одиниці акустичного та семантичного походження, кожна з яких має свою форму та зміст й основною умовою функціонування яких є інформативність. Аналогічним чином відзначають, що відношення форми та змісту мовних звучань встановлюються між самою звуковою матерією («*рухливі шари повітря*») та її організацією і структурою (сюди входять структурні характеристики звуків та їх комбінацій), тобто змістом.

Під субстанціональною інформацією мають на увазі субстанціональний (фонологічний) зміст, у якому немає лексичного значення. Таку інформацію здатні нести як окремі фонемі, так і їх поєднання. Асемантичний знак (звукова оболонка), володіючи акустичною формою (сигналом) і фонологічним змістом (артикуляційні характеристики фонем, диференціювальні ознаки, чергування, сполучення, асиміляція і т. д.), є своєрідним «ярликом», «власним іменем» екстенціонала поняття, одночасно відсилаючи реципієнта до сфери значень. Розрізняючи звуки та фонемі, не можна забувати про звукове походження останніх. Фонемі структуруються на матеріалі арсеналу звуків реального світу, що становить їх форму з її індивідуальними (людськими) особливостями, а об'єктивним фонологічним змістом вони наповнюються в мові. У

семантичних знаках внутрішня форма виступає як форма, а значення одиниці відповідає змісту знака.

Зв'язок між планом висловлення та планом змісту здійснюється в процесі інтеріоризації знака за допомогою внутрішньої форми, яка виступає як символ, образ значення і, відповідно, орієнтує на інтенціонал поняття. Г. Гегель підкреслює, що в мові знак перетворюється із чогось *зовнішнього* у щось *внутрішнє* і зберігається вже в цій перетвореній формі. Таким внутрішнім зовнішнім є лише *«членороздільний звук, слово»*.

Ураховуючи різну природу зовнішньої та внутрішньої форм лексичної одиниці, було б доцільним також підкреслити їх термінологічні відмінності. Внутрішній формі, наприклад, може відповідати поняття символу, оскільки *«символ – штучно виділена ознака»*, *«символи охоплюють саму сутність абстрактних ідей, надають їм чуттєво-наочної форми»*. Символ менш довільний, ніж сигнал. Як внутрішня, так і зовнішня форми є повноцінними мовними категоріями, онтологічні та гносеологічні характеристики яких істотно відрізняються.

Форма і зміст не існують ізольовано, форма становить внутрішню структуру змісту і є його зовнішнім вираженням, що обумовлює існування внутрішньої та зовнішньої форм висловлення. Внутрішня форма, як і лексичне значення, належить семантичному знаку і не може входити як самостійна категорія до плану висловлення. З функціональної ж точки зору, внутрішня форма невід'ємна від звучання, саме вона здійснює зв'язок між асемантичними та семантичними знаками, наповнюючи мовним змістом матеріальний бік лексичних одиниць.

Між формою і змістом існує також відношення взаємопроникнення. Форма як наслідок змісту певною мірою створює його. Внутрішня форма більш стабільна, ніж зміст, але вона все-таки відображає (чи повинна відображати) суттєві зміни змісту.

Внутрішня форма є універсальною, що розвивається, генетично відображає певні грані внутрішньої організації змісту.

Виходячи зі взаємовідношення мови та мислення, з функції мови, з функції мови як способу мислення, можна стверджувати про аналогічність і взаємообумовленість походження форми та змісту. Особливо важливий у розвитку слова символ, який є сполучною ланкою між звуковим складом слова та його значенням. Це значення завжди втілене у формі слова, тобто у зовнішній формі, що сприймається слухом. Другий елемент слова, символ, є також формальним елементом, але його формальність зовсім іншого характеру. Тут уже не звук, а уявлення є знаком іншого уявлення, символом значення слова. Це вже не зовнішня, а внутрішня форма.

У зв'язку з таким розумінням знака може виникати закономірне питання: як відрізнити семантичну форму і зміст кореневих (непродуктивних) слів (наприклад, «*батько*», «*хліб*», «*дім*»). Внутрішня форма властива практично всім мовним семантичним одиницям (у тому числі на рівні етимології), кількість нових слів, утворених без експліцитного залучення внутрішньої форми (наприклад, «*газ*»), незначна і внутрішня форма таких одиниць входить у їхнє значення, орієнтує на нього, викликає в нашому уявленні один із його складових смислів у функції «мисленнєвого образу» (звісно, така внутрішня форма може виникнути лише на основі відомого значення слова). Формою непохідних і семантичних знаків є саме цей суб'єктивований нашою уявою смисл, що є одним із найважливіших в інформаційному відношенні смислів відповідного значення (змісту).

Переломлюючи діалектичні принципи форми та змісту крізь призму мови, не варто забувати про той факт, що ці категорії мають у мові особливі гносеологічні функції, які впливають із поняття мови як особливої знакової системи, де ці функції знаходять конкретну інтерпретацію. В ідеальному випадку змісту (лексичному значенню) відповідає одна форма. Проте нерідко трапляються факти, коли одному змісту відповідає декілька мовних форм і, навпаки, одній формі – різні змісти. Такі особливості характерні лише семантичним знакам і

відсутні в асемантичних (акустичних) знаках, що ще раз підкреслює необхідність розрізняти два види мовних форм.

Чим вищий «ступінь» багатозначності слова, тим зазвичай нижчий його словотвірний рівень, тобто полісемантичність найбільш розвинена у кореневих слів і менш поширена у складних лексичних утвореннях. Це свідчить про те, що форма семантичного знака (внутрішня форма) здатна накладати обмеження на відповідні значення. Як би там не було, внутрішня форма (у тому числі і її імпліцитний варіант для непродуктивних одиниць) конкретизується, розмежовується в контексті всього висловлювання, незважаючи на орієнтацію на вихідне значення. Цей факт має практичну цінність, наприклад, для нормалізації термінології, підтверджуючи ту істину, що усунення багатозначності терміна, який вживається з різними значеннями в окремих терміносистемах, є неовоб'язковим.

Схожим чином омонімічні лексичні одиниці презентують різні семантичні знаки, що мають, на противагу полісемії, зовсім різні значення і, відповідно, різний склад смислів. Виходячи з цього, можна вважати, що лексична одиниця «палець» (у загальноживаній мові та в мові техніки) – полісемантичне слово (наявна загальна семантична складова – повсякденне слово «палець»), а слова з різними значеннями в парах «коса» – «коса», «тік» – «тік», «мир» – «мир» не мають спільних смислів і тому збіг акустичних форм є випадковим, що властиво омонімам.

Разом із тим для будь-якої мовної форми характерна тенденція відносної стійкості. Нерідко саме через стійкість внутрішньої форми стосовно значення виникають невідповідності між формою та змістом мовних знаків, оскільки форма і зміст весь час перебувають у процесі безупинного розвитку та зміни. Проте зміст розвивається зазвичай швидше, активніше, ніж форма, якій властива певна тенденція до збереження, до консервативності.

Розвиток людського суспільства відображається і на змістовній стороні мови і, відповідно, на структурі значень. Новий зміст потребує відповідних змін у формі, але внутрішня

форма через свою консервативність залишається попередньою і все більше відстає від зростаючих вимог лексичного значення. Разом із тим різноманітні зміни внутрішньої форми заради нового змісту повинні проводитися цілеспрямовано, обережно, з урахуванням подальших можливих змін плану змісту, інакше ми ризикуємо порушити важливий принцип діалектичної єдності цих категорій – принцип комутації. Згідно з даним принципом будь-які зміни у формі мовного знака призводять у контексті до зміни змісту.

Виходячи з вищевикладених особливостей мовної форми та змісту, можна дещо видозмінити й уточнити схему відомого семантичного трикутника, враховуючи фактор білатерального мовного знака, наявність у мовній одиниці двох різних знаків, наявність у них форми та змісту, між якими існують специфічні та сталі взаємозв'язки. Одну з вершин трикутника позначають як «значення», якому одночасно протиставлені й внутрішня форма, і зміст. Це відображає один із найбільш поширених та бажаних випадків у мові, коли внутрішня форма при її цілеспрямованій побудові «висвітлює» одну із суттєвих сторін значення, тобто є його складовою частиною – частиною змісту, що збігається в цілому в мові зі значенням. На сторонах семантичного трикутника вказують види відношень між знаками. Так, між звуковою оболонкою та значенням існує відношення інтеріоризації. На цьому рівні здійснюється процес семантизації асемантичного знака. Між змістом семантичного знака та денотатом існує відношення відображення. Між звучанням та предметом, як відомо, встановлюється відношення називання (акустичний образ виступає у функції «мітки», «імені» денотата).

Поняття комунікативно-функціональної еквівалентності вихідного та перекладного текстів

У багатьох авторів можна знайти твердження про те, що справжня одиниця перекладу – це текст і що саме цілісність тексту повинна бути насамперед об'єктом перекладу. Однак до

німецького лінгвіста Альбрехта Найберта ніхто не ставив перед собою завдання показати, яким чином категорія тексту співвідноситься з перекладацькою проблематикою. Його монографія «Текст та переклад» (1989) була новаторською.

Альбрехт Найберт виходить із того, що глобальна структура тексту складається з декількох макроструктур, які, у свою чергу, містять елементи мікроструктури. У семантичному аспекті мікроструктури є носіями мікропропозицій, з яких формується макропропозиція, що об'єднується в глобальне значення тексту. Однак формування глобального значення тексту не зводиться лише до простого складання мікро- та макропропозицій. Воно здійснюється згідно з трьома основними макроправилами:

- вилучення полягає у викиданні мікропропозицій чи деяких макропропозицій як нерелевантних для глобального змісту тексту. Можливим є також і «нульове вилучення», коли якась мікропропозиція безпосередньо включається до глобального змісту;

- генералізація полягає у збагаченні кількох мікродеталей у більш загальних макропропозиціях;

- конструювання полягає у включенні в макропропозиції таких елементів значення, що експліцитно не відображені в семантичних структурах більш низького рівня, але асоціативно виникають у свідомості комунікантів.

Глобальне значення тексту є чимось більшим якісно та кількісно, ніж сукупний семантичний матеріал, що існує в словах та структурах тексту. Згідно з твердженням А. Найберта, текст повинен мати низку обов'язкових параметрів, які відрізняють його від «нетексту» кооперативністю (прагненням бути зрозумілим), ситуативністю, інформативністю, когерентністю, зв'язністю, відповідністю певному типу текстів. Усі ці текстові категорії потрібно брати до уваги перекладачеві для створення рівноцінного (справжнього) тексту на мові перекладу.

Проаналізувавши існуючі класифікації перекладів, що базуються на типах тексту перекладу, Катерина Райє дійшла

висновку, що всі вони не вирізняються послідовністю і не відображають істотних відмінностей у застосованих методах перекладу. Метод перекладу повинен відповідати типу тексту, оскільки його головне завдання – зберегти під час перекладу найбільш суттєве, те, що визначає тип тексту.

Основою типології текстів може бути й функція, яку мова виконує в тексті. Виходячи з класифікації таких функцій, запропонованої Карлом Бюлером, К. Райс вважає, що існують три основні типи текстів. У першому типі текстів висувається функція опису (повідомлення інформації), у другому типі головна роль відводиться функції вираження (емоційних чи естетичних переживань), а в третьому домінує функція звернення (заклик до дії чи реакції). Перший тип орієнтовано на зміст, другий – на форму, а третій – на звернення. Ці три типи текстів можуть бути доповнені четвертою групою текстів, які можна назвати аудіомедіальними. Мова йде про тексти, зафіксовані на письмі, але надходять адресанту в усній формі, сприймаються на слух.

У перекладі текстів, орієнтованих на зміст: комерційна кореспонденція, повідомлення та коментарі преси, спеціальні тексти гуманітарних, природничих та технічних наук і т. п., потрібно забезпечити інваріантність на рівні плану змісту. При цьому мовне оформлення перекладу повинне цілком відповідати законам мови перекладу, щоб читач зміг отримати інформаційний зміст у звичній мовній формі. З таких вимог повинен виходити критик, оцінюючи переклади цього типу.

У перекладі текстів, орієнтованих на форму (твори художньої літератури) завдання перекладача полягає, в першу чергу, в передачі їхнього естетичного впливу. Такі тексти повідомляють певний зміст, але вони втрачають свій специфічний характер, якщо під час перекладу не зберігається їхня внутрішня та зовнішня форма, що визначається нормами поезики, стилю чи художніми прагненнями автора. Інваріантність плану змісту поступається місцем аналогу форми, що потребує еквівалентності естетичної взаємодії. Тому мовне

оформлення перекладу текстів, орієнтованих на форму, детермінується мовою оригіналу.

Тексти, орієнтовані на звернення, не тільки передають зміст у певній мовній формі, а й мають певну мету, певний екстралінгвістичний ефект. Тому в перекладі необхідно насамперед зберегти чітке звернення до слухача чи читача. Проте перекладач може відходити від змісту й форми оригіналу в перекладі інших текстів, щоб досягти бажаного автором ефекту, і під час оцінювання перекладу такі необхідні відхилення не можна розглядати як порушення вимог «відповідності оригіналу».

Вважають, що зазначені типи текстів будуть нести різну інформацію, котру розподіляють на три види: когнітивну, естетичну та емоційну. Часто зустрічаються тексти, в яких види інформації змішані. Приклад цьому – реклама, в якій поєднуються когнітивна інформація (назва фірми, продукту, його параметри, ціна), емоційна (гіперболізована позитивна оцінка якості товару) та естетична (гра слів, рима, фразеологія, повтори тощо). Різні види інформації існують і в аудіомедіальних текстах (тексти радіо- та телепередач, тексти музичних творів, сценічні твори і т.п.), які не можуть обходитися без позамовного (технічного) середовища та немовних графічних акустичних та візуальних форм вислову. Серед аудіомедіальних текстів можна виокремити тексти, орієнтовані на зміст (доповіді по радіо, документальні фільми), тексти, орієнтовані на форму (радіонариси, вистави), та тексти, орієнтовані на звернення (комедії, трагедії).

Поняття комунікативного значення тексту розглядає у своїй праці німецький вчений Гертвір. Лінгвіст пропонує розрізняти «мовний текст» як мовне формування, значення якого постає зі значень складових його мовних одиниць, та «мовленнєвий текст», що виникає під час поміщення мовного тексту в конкретний комунікативний стан під час конкретного акту спілкування. Один і той самий мовний текст не може бути використаний у різних комунікативних ситуаціях, кожному тексту відповідає багато мовленнєвих текстів, хоча автор тексту

може мати на увазі лише один із них, той, що відповідає своїм комунікативним параметрам. Комунікативна значущість мовленнєвого тексту складається зі значення мовного тексту, що є в його основі (лінгвістична частина) та екстралінгвістичної частини. Лінгвістична частина виражена експліцитно, а екстралінгвістична існує в імпліцитній формі та залежить від когнітивних можливостей адресата, які складаються з його сукупних енциклопедичних знань предмета, про які йде мова в акті спілкування, та знань комунікативної ситуації.

Переклад можна визначити як вид мовленнєвого посередництва, коли створюються тексти на мові перекладу, комунікативно рівноцінні оригіналу. Саме текст є предметом перекладу. У процесі перекладу виникають певні відношення між двома текстами на різних мовах (текстом оригіналу та текстом перекладу). Порівнюючи такі тексти, можна розкрити внутрішній механізм, виявити еквівалентні одиниці, а також знайти порівняння двох чи декількох перекладів одного оригіналу (процес перекладу має принципово варіативний характер).

Завдання перекладача полягає у створенні такого тексту, який дозволив би відтворити комунікативну цінність оригіналу. Для тих, хто користується перекладом, текст перекладу повністю замінює оригінал. Для теорії перекладу особливе значення має той факт, що форми одного й того самого повідомлення – текст оригіналу та текст перекладу, знаходяться між собою у відношенні комунікативної рівноцінності, яка полягає у такому:

- між ними потенційно існує високий ступінь, спільності, тому що вони складаються з однакових мовних одиниць, і мають однакову інформацію для всіх членів цього мовного колективу;

- між ними фактично існує високий ступінь спільності, тому що вони повинні забезпечити необхідне взаєморозуміння в конкретних умовах спілкування (якщо таке взаєморозуміння не було досягнуто, комуніканти можуть обмінятися додатковою

інформацією, відшукуючи рівень точності сприйняття повідомлення);

- для комунікантів реально існує один єдиний текст – отримане повідомлення для них і є те, що передане, і навпаки.

Комунікативний тип тексту впливає на «поведінку» перекладача, тобто на вибір перекладацької тактики в процесі досягнення стратегічної мети перекладу – адекватного (в сенсі впливу на адресата) відтворення тексту оригіналу.

Переклад *текстів-артефактів* перформативного типу, який повинен мати таку саму зобов'язувальну силу, як і текст оригіналу, допускає мінімальні трансформації, особливо на рівні семантики та прагматики. Тому й існує в міжнародному праві процедура аутентифікації текстів міжнародних угод, написаних різними мовами, а в цивільному праві – процедура легалізації перекладеного тексту.

Переклад текстів-артефактів констатуючого або інформативного типу допускає більшу кількість трансформацій, але вони все одно зводяться здебільшого до трансформацій на морфологічному та синтаксичному рівнях. Так, наприклад, класичній зобов'язувальній формулі англійської мови *The parties shall cooperate in the filed of combating drug trafficking* повністю відповідають українські форми теперішнього або майбутнього часу: *Сторони співпрацюють (співпрацюватимуть) у сфері боротьби з торгівлею наркотиками*. Проте на лексико-семантичному рівні все ж таки неможливо досягти абсолютної незалежності цих текстів від «культурного компонента» відповідної мови, зробити їх повністю нейтральними щодо передачі національних особливостей предметної сфери. На цьому рівні перекладачі вимушені вдаватися до застосування практичної транскрипції, транслітерації, кальок, описового перекладу або пошуку приблизних аналогій у відтворенні «культурно забарвлених» термінів, виразів, абревіатур та власних назв. Так, виникають такі відповідники, як: *Verkhovna Rada (Верховна Рада)*, *good governance (добропорядне, сумлінне врядування)*, *the system of checks and ballances (система перевірок та противаг)*,

ombudsman (омбудсман), *sustainable development* (сталий розвиток), *niar* (PR – *public relations*), *виклики* (*challenges*), *oblast* (область), *rayon* (район), *prokuratura* (прокуратура), *the «temnihs»* ("темники"). ВТІ (БТІ – бюро технічної інвентаризації), *Ваша Високоповажність* (*Your Excellency* – *звернення до посла*), *диверсифікація* (*diversification*) тощо.

Щодо перекладацької «поведінки» в процесі перекладу *текстів-ментефактів*, тобто творів художньої літератури, то тут мова йде скоріше про творчий підхід до перекладу, а не про «ремесло» перекладача нехудожніх текстів, який передбачає застосування всього арсеналу перекладацьких трансформацій, глибинне проникнення в культурний та історичний дух твору, що перекладається, і світогляд його автора. Перекладач художнього твору є своєрідним співавтором тексту.

Розглянемо перекладацьку «поведінку» в «сірій зоні» – найбільш складній для перекладу, тому що вона вимагає від перекладача, зокрема особливої відповідальності, оскільки в разі неправильного перекладу реакція адресата настає негайно. Головною метою текстів «сірої зони» є зміна поведінки адресата шляхом переконання, доведення правоти точки зору автора із застосуванням будь-яких мовних та навіть паралінгвістичних (публікація фотографій, карикатур, коміксів, демонстрація аудіо- або відеозаписів, демонстративний вихід із зали засідань, фізична бійка тощо) засобів. Ці тексти формують думку, а отже, і поведінку адресата «напрямую» в момент їх читання або озвучування, причому для підсилення аргументації можуть використовуватися всі стилістичні прийоми та експресивні засоби мови, прямі цитати із першоджерел (конституцій, законів, виступів, промов, художньої літератури, Біблії тощо), фразеологія (усталені вирази, прислів'я), анекдоти, рядки віршів та пісень, історії з власного життя автора тощо.

Приклад ситуації, яка вимагає прийняття миттєвого рішення, стосується вживання фразеології у публічному виступі під час переговорів. Текст українською мовою звучав так: «*Ми не хочемо, щоб ця «вольтова дуга» цензури висіла над нашими журналістами*». Перекладач за частки секунди зорієнтувався і

вибрав замість «вольтової дуги» всім відомий класичний вираз «*sword of Damocles*» («дамоклів меч»).

Необхідно також згадати про випадки прямого цитування промовцями фрагментів із різних першоджерел. Ідеальною була б ситуація, якби перекладач знав напам'ять тексти всіх цитованих джерел (скажімо, Біблії або Статуту ООН) двома мовами або принаймні мав би їх перед очима. Проте цілком очевидно, що досягти цього ідеалу практично неможливо. За нормами Міжнародної асоціації перекладачів-синхроністів (АПС) промовці на міжнародних форумах, де здійснюється синхронний переклад, мають утримуватися від прямого цитування першоджерел або давати перекладачам тексти цитат задалегідь. На практиці це не завжди так, і перекладачам лишається робити дослівний або занадто описовий переклад, який має багато неточностей та пропусків.

Ще одним відкритим питанням дискурсу «сірої зони» залишається принцип, за яким здійснюється відтворення акронімів. Мова йде про те, що деякі акроніми відтворюються в транслітерації, деякі є скороченнями від відповідних «повних» перекладів, а крім того ще й поширюється тенденція акроніми взагалі не перекладати, залишаючи їх в українському тексті літерами латинського алфавіту. Так, наприклад, *МАГАТЕ* є скороченням перекладеної назви *IAEC (International Atomic Energy Commission)*, а *ЮНМОВИК* – транслітерацією акроніма *UNMOVIC (United Nations Monitoring and Inspections Commission – Комісія ООН з нагляду, контролю за інспекціями в Іраку)*, або просто *UNMOVIC* – без перекладу). *COT* є скороченням перекладеної назви *WTO (World Trade Organisation – Світова організація торгівлі)*, а *ГАТТ* – транслітерацією акроніма *GATT (General Agreement on Tariffs and Trade – Генеральна угода з тарифів та торгівлі)*. Можна припустити, що приводом для транслітерації (або збереження написання латинськими літерами) акронімів, так само як і галузевих термінів та назв певних фірм, торгових марок, товарів, закладів та інституцій, є їхня вищезгадана «галузева культурна забарвленість» (вони означають щось «нове», «унікальне», «запатентоване») або

наявність у них експресивного чи оцінного компонента. Так, наприклад, акроніми *SACEUR* (*Supreme Allied Commander of Europe*), *SALT* (*Strategic Arms Limitation Talks*), *USAID* (*United States Agency for International Development*) мають викликати у адресата позитивні асоціації. Потрібно також урахувувати й невинні процеси глобалізації (якщо будемо писати *FATF* без перекладу, всім буде легше зрозуміти, що це за організація, та знайти посилання на неї в електронних пошукових системах).

Комунікативний тип тексту безумовно відтворює зміст тексту та комунікативне завдання, яке ставив перед собою автор. Неправильно вдаватися до фразеологізмів або сленгу в перекладі текстів, які належать до групи артефактів, оскільки вони мають однозначно тлумачитись адресатом та змінювати його поведінку. З іншого боку, було б безглуздом перекладати тексти художньої літератури або «сірої зони» дослівно буквально, що, на жаль, інколи трапляється і руйнує або художні цінності тексту, або, навіть, призводить до дипломатичних та політичних казусів. Можна також багато сперечатися з приводу того, чи можна вводити в мову іноземні запозичення, кальки, транскрипції та транслітерації термінів і понять на зразок *трейдер*, *бренд*, *провайдер* українською мовою.

Інтерпретація та переклад

Переклад та інтерпретація – це поняття, що мають спільні та відмінні риси.

Головне завдання перекладу – домогтися максимальної автентичності у процесі тлумачення змісту тексту засобами мови перекладу. Величезного значення тут набуває рівень інтелекту перекладача, або його особистісні психофізичні властивості: здатність до абстрактного мислення, оперативна і довготривала пам'ять, варіативність мислення, внутрішнє «відчуття мови» (іноземної і рідної) тощо. Усе це відіграє важливу роль у творчості перекладача, а саме в умінні інтерпретувати текст.

В англійській мові дієслово *to interpret* означає не лише *пояснювати, тлумачити, інтерпретувати, розуміти (як), а й перекладати усно*, на відміну від дієслова *to translate*, яке частіше вживається для позначення *письмового перекладу*. Саме цю різницю деякі перекладознавці переносять на поняття перекладу (*translation*) та інтерпретації (*interpretation*), вважаючи, що перекладач (*translator*) – не обмежений у часі, необхідному для перекладу, в той час як перекладач (*interpreter*) не має часу і змоги переробити, удосконалити своє тлумачення; перекладач (*translator*) має вільний доступ до словникового та довідкового матеріалу, чого немає у перекладача (*interpreter*); перекладач (*translator*) безпосередньо не контактує з реципієнтами, а тому часто не знає їхньої реакції, перекладач же (*interpreter*) має тісний контакт із аудиторією; і, нарешті, перекладач (*translator*) залежний від оточення, а перекладач (*interpreter*) є повністю самозалежним.

Подібне розуміння інтерпретації є занадто вузьким (професійним) і обмеженим. Сучасні перекладознавці та літературознавці розглядають інтерпретацію значно ширше: як «засвоєння ідейно-естетичної, смислової та емоційної інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності»; як «метод літературознавства й літературної критики, тлумачення змісту твору й його форми в певній культурно-історичній ситуації його прочитання»; як «дослідницьку діяльність, пов'язану з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на його структурних рівнях через співвідношення з цілістю вищого порядку».

Інтерпретація (тлумачення) художнього тексту спостерігається, коли мовна ситуація чи окрема мовна одиниця не знаходить відповідного аналогу в мові перекладу, і перекладач змушений вдаватися або до опису, або до відповідної лексичної трансформації, домагаючись автентичності трактування. Завдання інтерпретації полягає в тому, щоб створити нову якість тексту, відмінну його подібність. Тому результатом інтерпретації є варіантна

відповідність, тобто перекладач пропонує варіант перекладу, який, на його думку, є найбільш вдалим відповідником оригіналу за формою і змістом.

Автори *інтерпретативної теорії* Д. Селескович і М. Ледерер виділяють три рівні здійснення перекладу: *мотиваційний*, що передбачає відбір варіантів у мові перекладу для репрезентації певного слова мови оригіналу; *значеннєвий* – спрямований на переклад семантизму висловлювань чи фраз, і *смісловий* – передача інформації, закладеної в текстах. Останній рівень перекладу вважається французькими лінгвістами найбільш продуктивним, оскільки він передбачає адекватне розуміння і перевираження девербіалізованого смислу таким чином, щоб максимально точно донести до адресата інформацію, сформовану адресантом.

Французькі лінгвісти констатують, що для вираження понять і формулювання ідей представники окремих етносів використовують мову різним чином. Невідповідність спостерігається на двох рівнях – мовному і мовленнєвому. Під час передачі смислу підбір еквівалентів отримує лише статус однієї з процедур, здатної застосовуватися тільки для тих елементів, які виявляють однозначність на рівні мови (напр., цифри, власні назви тощо). Більша частина тексту підлягає не перекодуванню, що розуміється Д. Селескович і М. Ледерер як перетворення знака однієї мовної системи на знак іншої, а інтерпретації, тобто розкриттю тих ідей, що виражені за допомогою певних висловлювань. Відповідно, головним завданням перекладача стає розуміння мовлення з подальшою його передачею адресату доступним способом.

Згідно з інтерпретативною теорією, об'єктом перекладу слід вважати смисл, ступінь розкриття якого залежить як від лінгвістичних, так і від екстралінгвістичних компетенцій перекладача, а саме: знання *ситуації*, під впливом якої формується висловлювання; *вербального контексту*, тобто одночасного зберігання у пам'яті перекладача комплексу слів, що дозволяють уникнути полісемічності наступного компонента мовленнєвого ланцюга; *когнітивного контексту* – динамічної

єдності інформативних фактів, що надає слухачу процес розгортання мовлення.

Д. Селескович і М. Ледерер асоціюють процес інтерпретації з усним перекладом. Здійснення письмового перекладу дозволяє перекладачу підключати процес свідомості, що, на думку Д. Селескович і М. Ледерер, заважає виділенню чистого смислу і примушує концентруватися на формі. Слід зауважити, що франц. *interprétation*, яке фігурує в назві теорії Д. Селескович і М. Ледерер, одночасно позначає ‘тлумачення’ і ‘усний переклад’. Французькі лінгвісти вкладали у цей термін друге з наведених значень, на що вказує описана в їхніх працях “Interpréter pour traduire” і “Pédagogie raisonnée de l’interprétation” методика здійснення процесу перекладу (йдеться не про письмовий, а про усний послідовний та синхронний види).

В українській мові *інтерпретація* розуміється як ‘тлумачення’, що спричиняє певну невідповідність фр. *théorie d’interprétation*, пов’язаного з усним перекладом, і укр. *інтерпретативна теорія*, що може поширюватися на тлумачення будь-якого тексту. Однак ця неточність у перекладі терміна, хоча і дещо видозмінила розуміння сутності теорії Д. Селескович і М. Ледерер для українських читачів, сприяла поширенню їхніх ідей з усного перекладу на переклад у принципі, що є абсолютно справедливим.

Проблему інтерпретації тексту часто поєднують із психологією художнього сприйняття. У процесі перекладу пошук варіантів інтерпретації обумовлений насамперед широким контекстом, уявою та логічними міркуваннями самого перекладача. Оскільки об’єкт перекладу має свою смисломісткість, спектр можливих інтерпретацій може бути практично необмеженим.

Отже, інтерпретація – це варіант художнього сприйняття інваріанта. Вона не може бути вичерпною, оскільки не є вичерпним зміст художнього твору. Інтерпретація дає могутній поштовх для пошуків, роздумів, поглиблення знань, загострення естетичного почуття, розуміння прекрасного, а отже – творчості.

Можна із впевненістю сказати, що у природі та практиці художньої інтерпретації лежить мистецтво.

Питання для самоконтролю

1. Що таке мовний знак? Проаналізуйте його особливості.
2. Як відбувається зв'язок між планом висловлення та планом змісту в процесі екстеріоризації мовного знака?
3. Прокоментуйте поняття внутрішньої форми знака.
4. Що розуміють під глобальною структурою тексту?
5. Класифікація текстів К. Райє.
6. Розкрийте поняття комунікативного значення тексту.
7. Проаналізуйте способи перекладу текстів-артефактів, текстів-ментефактів, текстів «сірої зони». У чому проявляється відмінність між перекладом та інтерпретацією?
8. Поясніть сутність інтерпретативної моделі перекладу.
9. Прокоментуйте розуміння художньої інтерпретації.
10. У чому виявляється комунікативно-функціональна еквівалентність оригіналу та перекладу?

ЛЕКЦІЯ 3

Лінгвокомунікативні аспекти перекладу

Поняття еквівалентності та адекватності в перекладознавстві

У перекладознавстві здійснюються спроби висвітлення процесу переходу від одного мовного коду до іншого за допомогою моделювання. Термін модель перекладу, введений американським лінгвістом Ю. Найдою, у сучасній науці розуміється як умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які перекладач може здійснити переклад усього

оригіналу чи якоїсь його частини. За допомогою моделювання перекладознавці ставлять собі за мету відтворити процес перекладу в цілому, вказати загальний напрям руху думки перекладача і послідовні етапи переходу від оригіналу до перекладу.

Теорія формальної та динамічної еквівалентності, розроблена ініціатором введення поняття “модель” у лінгвістику Ю. Найдою, висвітлює два полярні типи перекладу: для першого основоположним є дотриманням форми і змісту тексту оригіналу, для другого – максимальної ідентичності впливу на читача. Формально-еквівалентний переклад передбачає максимально можливе точне відтворення граматичних одиниць: іменник перекладається іменником, прикметник – прикметником тощо; ідіоми перекладаються буквально з метою демонстрації вихідних елементів культури мови оригіналу; речення не можуть додатково членуватися чи перебудовуватися; зберігаються всі формальні показники – знаки пунктуації, абзаци, поетичні форми. Ю. Найда усвідомлює, що далеко не всі складові оригінального тексту здатні отримувати відповідні еквіваленти у мові перекладу (напр., каламбури, хіязми, рими та ін.). У таких випадках перекладач має надавати необхідні пояснення. Окрім граматичної відповідності при формально-еквівалентному перекладі бажана “постійність у вживанні слів”, під якою Ю. Найда розуміє, насамперед, узгодженість термінології. Для досягнення чіткішої передачі значення оригіналу буквально перекладаються ідіоми. Звісно, такий переклад є далеким від ідеалу, але у певних ситуаціях, на думку Ю. Найди, має цінність (напр., під час зіставних лінгвістичних досліджень).

У перекладах, орієнтованих на динамічну еквівалентність, увага спрямовується, перш за все, на реакцію адресата повідомлення. Вони повинні бути “природними”, тобто задовольняти потребам мови перекладу і культури в цілому; контексту повідомлення і аудиторії, якій воно адресується. Мовно-культурне пристосування перекладу відбувається в плані граматики (заміна порядку слів, вживання замість одних частин

мови інших) і лексики (вибір з численних альтернатив). На лексичному рівні виділяються: назви, для яких легко віднайти міжмовні паралелі; назви на позначення неоднакових, але схожих за функціями предметів у різних культурах; назви специфічних атрибутів, що перекладаються із залученням іноземних форм.

Маючи потребу в задоволенні контексту повідомлення, динамічно-еквівалентний переклад не обмежується граматичними і лексичними відповідностями, торкаючись навіть таких тонких структур, як інтонація, ритм речень оригіналу, емоційний тон дискурсу. Про те, наскільки відповідає аудиторії мова перекладу, можна судити по здатності її до декодування закладеної у повідомленні інформації.

Хоча наукові здобутки Ю. Найди лише фрагментарно відбивають перебіг перекладацького процесу і не формують повноцінної моделі, його безперечною заслугою є окреслення загальних правил здійснення перекладу, що максимально зберігає “природність” повідомлення, переданого іншомовними засобами; виділення тих характеристик повідомлення, якими під час перекладу можна пожертвувати, і ті, що мають бути обов’язково переданими. Особливу увагу послідовників Ю. Найди привернула виявлена ним можливість опису і систематизації формальних трансформацій, дослідження яких буде домінувати протягом розвитку перекладознавства у другій половині ХХ ст.

Теорія закономірних відповідностей побудована на даних зіставного аналізу мов світу і сконцентрована передусім на формальному відтворенні змісту вихідного тексту іншомовними засобами. Дослідники наголошують на необхідності виділення у тексті оригіналу “структурно-семантичних вузлів”, що мають бути цілісно передані мовою перекладу. Вони визнають, що сформована ними теорія здатна встановити лише загальні параметри, в межах яких перекладач повинен здійснювати пошук варіантів для відтворення вихідних лексем і граматичних конструкцій, яких може бути досить багато.

При здійсненні вибору перекладачеві потрібно передусім спиратися на *еквівалентні відповідності*, що характеризуються “постійною рівнозначністю” і не залежать від контексту. Встановивши їх, він отримує можливість визначитися із правильним перекладом *варіантних відповідностей*, що встановлюються між словами тоді, коли в мові існує кілька слів для передачі одного й того ж значення вихідного слова.

Для правильного розкриття контекстуальних значень опори на еквівалентні відповідностей часто буває недостатньо. Тоді до процесу залучається широкий контекст (встановлений загальний зміст сусідніх речень чи цілого абзацу). Окрім того, нерідко трапляються випадки, коли з’ясування відповідника певного елемента тексту неможливе навіть при зверненні до будь-яких інших його частин. За таких обставин потрібно враховувати екстралінгвістичний контекст – предметне оточення і мовленнєву ситуацію.

Під час розкриття контекстуального значення іншомовного слова перекладач може вдаватися до наступних лексичних трансформацій: диференціація, конкретизація, генералізація значення, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсація втрат. Фразеологізми найчастіше перекладаються шляхом повного чи часткового їх переосмислення – різних за ступенем і характером семантичних зрушень.

З метою створення “найвигідніших умов для рельєфного вираження думки” перекладачам доводиться здійснювати граматичні трансформації, що передбачають повні чи часткові реконструкції речення, заміну частин мови і членів речення. Значно складніше визначитися із порядком передачі стилістичних особливостей тексту, що в більшості випадків є оригінальною і потребує індивідуального підходу.

Розчленовування процесу перекладу на окремі ланки в жодному випадку не передбачає ігнорування цілісного сприйняття тексту оригіналу. Виявлені варіанти універсальних лексичних і граматичних трансформацій, що формують ядро теорії закономірних відповідностей, покликані скоріше

схематично окреслити можливості перекладача, ніж створити алгоритм його дій. Перекладацький процес включає два етапи – розуміння перекладачем тексту оригіналу і передача його змісту засобами іншої мови. Модель не пояснює принципів осягнення змісту вихідного тексту, хоча при перекладі з нерідної для перекладача мови або у сфері, спеціалістом якої він не є, цей етап може стати складнішим.

Інформаційна теорія перекладу є певним відхиленням від суто формального напрямку в бік визначення обсягу інформації, що має підлягати обов'язковій передачі при перекладі. Не підлягає сумнівам той факт, що адресати по-різному сприймають один і той самий текст, хоча його інформаційна насиченість є величиною незмінною. Якість сприйняття тексту залежить не тільки від мовних навичок адресата, а й від загального запасу його знань. Перекладач має сам володіти достатнім рівнем фонових знань для вірного сприйняття тексту, здійснити адекватну оцінку рівня адресата і передати йому текст таким чином, щоб інформація викликала в нього очікуваний комунікативний ефект.

Інформаційний запас, який отримує перекладач і адресант, зв'язуючи мовний знак із дійсністю класифікують за ступенями: 1) дозволяє співвіднести лексичну одиницю із певною сферою життя; 2) “родова” конкретизація значення лексеми шляхом зв'язування його з окремим фрагментом цієї сфери; 3) “видова” віднесеність предмета чи явища, позначеного одиницею мовлення; 4) детальні відомості про денотат; 5) глибинне розуміння сутності предмета, явища, дії. Вільне володіння мовною одиницею можливе лише на рівні інформаційного запасу 3 ступеня. Звісно, не можна вимагати від перекладача, якому потрібно працювати з інформацією різних галузей знань, володіти всіма лексичними компонентами мовлення на такому високому рівні, хоча потрібно визнати, що його інформаційний запас впливає на якість перекладу: чим більш обізнаним є перекладач у певній галузі, тим точніше він здатен відбити потрібну інформацію іншомовними засобами.

Виходячи із максимально можливої інформативності окремого знака, важко виміряти межі тієї інформації, яку може нести текст. Перекладачу потрібно чітко знати, які отримані ним дані потрібно передавати під час перекладу, а які варто опустити. Під час сприйняття тексту перекладач має виділити “сміслову квінтесенцію”, “інформацію, що не може бути підказана ані ситуацією, ані контекстом”, базуючись на тих лексичних одиницях, що несуть унікальну інформацію.

Окрім ключової інформації, у тексті є додаткова, уточнююча, повторювальна і нульова. Інформаційна модель може застосовуватися для вичленовування даних різної комунікативної цінності. Однак у перекладі передається лише та інформація, що є значимою для адресата. Формалізація цього процесу здійснюється дослідником, базуючись на теорії невідповідностей між текстами перекладу і оригіналу, що проявляються у кількості та якості інформації, що в них утримуються.

У межах інформативної моделі перекладу перекладач може скористатися методом сегментації, методом записів або методом трансформації вихідного тексту. Метод сегментації використовується для письмового перекладу і включає наступні операції: підготовка відрізка тексту відповідної величини; сегментація визначеного відрізка; виявлення домінуючої інформації сегмента; вільне економне позначення виявленої домінуючої інформації; породження тексту мовою перекладу; редагування отриманого тексту шляхом його зіставлення із текстом оригіналу.

Метод записів застосовується при послідовному перекладі і ставить перед перекладачем наступні завдання: здійснення постійної селекції всього лексичного матеріалу тексту під час прослуховування з метою виділення ключової інформації; її фіксацію за допомогою скороченого буквеного запису із чітко визначеними межами кожного речення, синтаксичними зв'язками всередині речень і між ними; породження перекладеного тексту на основі зроблених записів.

У синхронному перекладі вдаються до методу трансформації вихідного тексту, що передбачає здійснення лексичних трансформацій з метою пошуку лаконічних знаків у мові перекладу для означення ключової інформації; граматичних трансформацій – задля отримання поширених і нескладних синтаксичних конструкцій у мові перекладу; мовленнєвої компресії, яка здійснюється завдяки залученню всіх видів трансформації.

У світлі *ситуативно-денотативної моделі* перекладацький процес передбачає з'ясування і відтворення ситуації, що описує текст оригіналу, засобами мови перекладу. Через відсутність різниці між формами мислення носіїв різних мов розбіжність у способах позначення одних і тих самих предметів і ситуацій пов'язана із вибором ознаки, що покладається в основу їхнього найменування кожним окремим етносом. Акцент на вивчення перекладу в тісному зв'язку із ситуацією, що виступає у ролі інваріанту, сприяє зміні площин дослідження перекладацького процесу з мови на мовлення. У зв'язку із цим переходом на перший план виступає висловлювання, що безпосередньо співвідноситься із ситуацією, оскільки, на відміну від інших мовних знаків, має предикативність і модальність. Оскільки у мовленні не тільки частина визначає ціле, а й навпаки, слово, потрапляючи у висловлювання, “втрачає свої контури”, набуває нових значень, які у стані ізоляції проявлялися лише потенційно, і трансформується у складову висловлювання, беручи участь в описі ситуації поряд з іншими частинами.

Ситуація, навіть на матеріалі однієї й тієї ж мови, може бути описана різним чином. Цей опис передбачає формування синтаксичної структури ситуації, так як ми її бачимо, після чого відбувається виділення, найменування і заповнення її елементами ситуації. Не структура формується зі слів, а слова “підганяються” під конструкцію. Різниця між формами, що виражають одну й ту саму ситуацію, полягає у визначенні різних елементів, акцентуванні в них різних сторін і групуванні їх різним чином. Перехід між формами, що виражають одну й ту

саму ситуацію, відбувається за правилами трансформацій. Здійснити переклад в його розумінні – означає відбити вірно й повністю засобами однієї мови те, що вже відбито раніше засобами іншої. Однак, через можливість виникнення в перекладача труднощів, пов'язаних із пошуком відповідників, існує необхідність у засвоєнні готових міжмовних еквівалентів і вживанні їх відповідно до випадку.

В основі *функціонально-прагматичної (динамічної)* моделі лежить розуміння перекладацького процесу як одного з найскладніших видів мовленнєвої комунікації, що знаходиться під впливом численних мовних і позамовних факторів. Останні включають систему і норми двох мов, особливості двох культур, дві комунікативні ситуації (первинну – породження вихідного тексту і вторинну – перенесення його в інший мовно-культурний простір), предметну ситуацію, функціональну характеристику оригінального тексту, норми перекладу. Вищезазначені фактори називаються детермінантами перекладу, що, по-різному впливаючи на текст, формують перекладацьку стратегію.

Головною метою перекладача має стати створення вторинного тексту, що репрезентує первинний в іншому мовно-культурному вимірі та може здійснювати на його представників такий самий комунікативний ефект, як і первинний у природному для нього середовищі. Звісно, перекладач може шляхом транслітерації, транскрипції, калькування, наближеного, описового і трансформаційного способів перекладу передати відсутні у мові реалії. Проте можливості перекладача не є безмежними: він здатен дотримуватися часткової еквівалентності при перекладі задля досягнення адекватності сприйняття тексту цільовою аудиторією, але лише тоді, коли ця мета є досяжною і не призводить до руйнування смислової канви вихідного тексту вщент. У такому випадку вже йдеться не про переклад, а про створення нового тексту.

Рівні еквівалентності

Теорія рівнів еквівалентності є фактично узагальненням основних позицій всіх вищенаведених теорій. Вона систематизує факти характер трансформацій, що можуть застосовуватися під час перекладацького процесу. Виділяють чотири рівні еквівалентності – “змістової близькості оригіналу і перекладу”. На першому рівні здійснюється лише збереження мети комунікації. Другий – характеризується спільністю оригінального і перекладеного висловлювання не тільки за цільовими установками, але й за ситуативною орієнтованістю. На третьому – до компонентів змісту другого рівня додається паралелізм у способах опису ситуації. Значна, хоча й неповна, відповідність лексичного складу висловлювання та його синтаксичних структур у сукупності із характеристиками, визначеними на першому, другому і третьому рівнях, вважається найвищим проявом схожості між текстами оригіналу і перекладу і виступає четвертим рівнем еквівалентності.

Для здійснення своєї роботи якісно перекладач повинен знати систему відповідностей, що можуть встановлюватися між компонентами певної мовної пари, прийоми і методи перекладу, вміти обирати необхідний відповідник і найефективніший прийом в залежності від умов конкретного контексту, враховувати прагматичні фактори, що впливають на хід перекладацького процесу. Норма еквівалентності перекладу не є незмінним параметром і має узгоджуватися із іншими вимогами до нормативного перекладу: жанрово-стилістичною відповідністю; правилами норми і узусу, встановленими для певної іноземної мови; забезпеченням прагматичної цінності перекладу; досягненням максимальної близькості перекладеного тексту до оригінального. Узагальнюючий характер запропонованої теорії рівнів еквівалентності свідчить про достатню розробленість проблеми встановлення відповідників, принаймні на матеріалі європейських мов, і необхідності розгляду сутності перекладацького процесу під іншим кутом зору.

Спільним для більшості теорій, сформованих у ХХ ст. є те, що вони, незалежно від своєї специфіки, зводяться до пошуку еквівалентів між різними мовами, який не відбиває механізмів здійснення якісного перекладу. Більш того, чим більше перекладачеві вдається відірватися від форми тексту оригіналу, занурюючись у суто смисловий простір, тим якіснішим буде переклад. При цьому дуже важливими є точність і повнота отримання інформації з тексту оригіналу, що неможливо здійснити без аналізу та чіткого розуміння формальної структури вихідного тексту. Отже, на статус універсальної, що не залежить від видів, типів, форм перекладу, працює як на знаковому, так і на суперзнаковому рівнях, може претендувати лише та модель, в основі якої лежить смислова адекватність текстів оригіналу і перекладу.

Питання для самоконтролю

1. У чому сутність теорії формальної та динамічної еквівалентності?
2. Прокоментуйте теорію закономірних відповідностей.
3. Розкрийте принципи інформаційної теорії перекладу.
4. Поясніть сутність ситуативно-денотативної моделі.
5. Проаналізуйте теорію рівнів еквівалентності.

ЛЕКЦІЯ 4

Еквівалентність та відповідність у перекладі

Перекладацькі відповідники

Одна з перекладацьких проблем – проблема перекладності. В. Гумбольдт у листі до видатного німецького перекладача Августа Шлегеля писав: «Кожен переклад здається мені безумовною спробою вирішити завдання, яке неможливо виконати. Тому що перекладач повинен розбитися об одну з

двох підводних скель: занадто точно додержуватися свого оригіналу за рахунок мови власного народу, чи своєрідності власного народу за рахунок свого оригіналу». Подібні погляди, які пізніше були названі «теорією неперекладності», поділяла більшість лінгвістів (зокрема, Е. Кассіер, Л. Вейсгербер, Е. Сепір, Б. Уорф).

Теорію неперекладності спростовували живою перекладацькою практикою. Говорили про перевисловлювання того, що висловлене автором в оригіналі. Пропонували іноді відходити від слів оригіналу для того, щоб бути до нього ближче. Вважали, що не слід перекладати слова, а іноді й зміст, а головне, потрібно передати вплив.

Більшість сучасних лінгвістів вважають, що проблеми неперекладності взагалі не існує або вона відносна. Проте ступінь цієї відносності оцінюється по-іншому. Прибічником ідеї неперекладності є англійський лінгвіст У. Уштер. Він не згодний з тим фактом, що можна точно, без вилучень чи додавання передати зміст оригіналу іноземною мовою, змінивши при цьому лише форму вираження. Він впевнений, що зміст та форма нерозривні, й тому, якщо форми вираження різні, то семантична еквівалентність недосяжна.

Видатний французький лінгвіст Ж. Мунен стверджує, що кожна мова розділяє навколишній світ по-своєму – теоретично люди, що говорять різними мовами, ніколи не кажуть одне й те саме, однак Ж. Мунен сперечається з тими, хто на ґрунті незбігу семантичних категорій в різних мовах, робить висновок про існування принципової неперекладності. Зараз, говорить французький вчений, немає мов, які б не стикались одна з одною, і тому «перекладність» / «неперекладність» – поняття відносне та залежить від екстралінгвістичних факторів.

Англійський лінгвіст Дж. Кетфорд виділяє дві причини неперекладності:

1) труднощі лінгвістичні (наприклад, українське слово «згори» можна перекласти на англійську мову як *from*, *above*, *from upstairs*, *from top* залежно від контексту);

2) труднощі, що пов'язані з передачею культурних цінностей країни (наприклад, фінське слово «сауна» та англійське «*bathhouse*» виражають різні поняття, хоча обидва означають «лазня», але більш еквівалентного поняття слова «сауна» в англійській мові немає).

Німецький лінгвіст О. Каде пов'язує проблему перекладу (як і адекватності) з метою, заради якої виконується переклад, оскільки іноді немає потреби передавати всі еквіваленти оригіналу, а достатньо лише більш-менш точної передачі змісту.

Мовна своєрідність тексту, орієнтованість його змісту на певний мовний колектив, що має лише йому притаманні «фонові знання» та культурно-історичні особливості, не можуть бути абсолютно «відтворені» іншою мовою. Неможливість відтворити в перекладі особливість оригіналу – це лише поодинокий прояв загального принципу нетотожності змісту двох текстів на різних мовах (а якщо говорити про абсолютну нетотожність, то й двох текстів на одній мові, що складаються з неоднакових одиниць, «абсолютно нетотожних» не існує). Якщо в перекладі з української мови на англійську вказівка на рід втрачається, то з точки зору комунікації, така втрата не тільки неважлива, але й бажана (наприклад: *я прийшов, я прийшла – I came*).

Перекладознавці впевнені, що в результаті процесу перекладу створюються тексти, які можуть бути заміною оригіналу, вони і є оригіналом, але на іншій мові. «Проблема перекладання» зводиться до питання про ступінь подібності оригіналу до перекладу як максимально можливого теоретично, так і реально досяжного в конкретних умовах здійснення процесу перекладу.

Потрібно зупинитися на моделі процесу перекладу, запропонованій американським лінгвістом Ю. Найда. Він виділяє дві такі моделі:

- метод прямого переключення, що базується на послідовності правил формального узгодження;
- метод непрямого переключення, до якого входять аналіз, перенесення та переструктурування.

Під час використання методу прямого переключення здійснюється безпосередній перехід від тексту мовою оригіналу (*source language*) до еквівалентного повідомлення мовою перекладу (*target language*). Метод непрямого переключення – більш складна модель процесу перекладу. Перший етап – аналіз – полягає у зведенні синтаксичних та семантичних структур до більш простих форм, які легше перекладати, – «ядерних» та «нарколядерних» структур до більш простих та семантично більш очевидних. Ю. Найда демонструє необхідність застосування такого методу для виявлення розбіжностей у значеннях сполучень однакової семантичної структури. Так, «*his failure*» трансформуються в «*he failed*», а «*his arrest*» – в «*(they) arrested him*».

Учений вважає, що на ядерному рівні значущі відношення між словами виражені більш зрозуміло. На цьому рівні в різних мовах можна знайти більше структурних подібностей та еквівалентів, ніж на рівні поверхневих структур. У ядерних структурах об'єкти звичайно представлені іменниками, події – дієсловами, абстрактні поняття – прикметниками та прислівниками, а слова для зв'язку – прийменниками, сполучниками і т. д.

Ю. Найда доходить висновку, що другий момент процесу перекладу можна здійснити з мінімальними викривленнями, якщо синтаксичну структуру на етапі аналізу привести до стану, коли зміст, що вона виражає, буде найменш двоїстим. Але це не означає, що переклад на іншу мову зостанеться на ядерному чи нарколядерному рівні. Повідомлення потрібно знову трансформувати, розгорнувши ядерні структури в мові перекладу. Мета цієї операції – відтворити повідомлення в найбільш еквівалентні форми та приблизити його максимально до такого психологічного впливу на читача чи слухача, який був би характерним для оригіналу. До цього ж, Ю. Найда особливу увагу приділяє проблемі стилю, тому що якість перекладу більшою мірою залежить від його стилю, ніж від якихось інших ознак.

Тепер про «білі плями» під час перекладу: про терміни, загальні назви, географічні назви і т. п., які не вдається знайти та розшифрувати на відміну від художнього перекладу, де такі назви краще не перекладати взагалі чи замінити їх змістовно зрозумілим читачеві узагальненням. У науково-технічному перекладі таких «білих плям» не повинно бути. Їх неможливо ні випускати, ні узагальнювати. Більше того, в науково-технічному тексті таких незнайомих термінів чи назв не має бути, автор зобов'язаний робити посилання на джерело інформації. Щодо слів з інших мов (в англійській це переважно латинь), то їх не слід перекладати ні в художньому, ні в науково-технічному тексті. Потрібно звернути увагу на те, що в художньому перекладі не варто робити примітки, а для науково-технічного перекладу примітки бажані, якщо вони пояснюють зміст терміна, скорочення чи посилання на авторство. Ще одна розбіжність науково-технічного перекладу та художнього перекладу – це те, що технічний переклад не припускає ніяких інформаційних втрат. У художньому перекладі втрати інформації неминучі. Цей факт зумовлений розбіжностями в культурних та мовних традиціях, розбіжностями в системі образів автора тексту та перекладача. Однак завдання перекладача полягає в тому, щоб спробувати у перекладі зберегти якомога більше інформації.

На принципі відповідності ґрунтується переклад традиційний (зроблений людиною) та машинний (автоматичний). Ідея автоматизації перекладу виникла майже одночасно з виникненням комп'ютера. Робота базується на принципі порівняння слів різних мов на основі спільності значення. Складність для машини полягає у відокремленні словосполучень від окремих слів. Неможливо занести до словника системи всі словосполучення, а принципу виділення словосполучень немає. Людина відшукує їх інтуїтивно. Разом зі значенням контекст «підказує» людині, що ці слова є єдиним цілим та не повинні сприйматися окремо. Більше того, людина розуміє, що її знання не достатні, та утримується від абсурдного

перекладу. Людина – самонавчальна система, що поповнює свої знання та виправляє допущені помилки.

Перед тим як виконувати переклад, перекладач визначає, яким повинен бути текст перекладу: повним чи частковим. У першому випадку він виконує повний переклад, а у другому – неповний. Одним із найпоширеніших видів перекладу є скорочений переклад, тобто переклад, що передає смисловий зміст тексту в згорнутому вигляді. Скорочений вид перекладу може бути використаний практично для всіх типів тексту від простого ділового письма до роману. Результатом використання скороченого перекладу є такі тексти, як тези, конспекти, реферати, анотації, дайджести і т. п. Скорочений переклад виконується одним із двох фундаментальних способів перекладу: вибіркового перекладу чи функціонального.

Вибірковий переклад як спосіб скороченого перекладу полягає у виборі ключових, з точки зору перекладача, одиниць оригінального тексту та їх повному перекладі. Усі інші компоненти оригінального тексту відкидаються як другорядні та не перекладаються взагалі. Такий спосіб дуже часто використовується під час перекладу газетних статей, наукових матеріалів тощо.

Переклад безеквівалентних одиниць

Вибір способу передачі безеквівалентної лексичної одиниці визначається врахуванням низки факторів. Вирішальну роль при цьому відіграють прагматичні аспекти перекладу. Так, безеквівалентні одиниці, що позначають поняття, тією або іншою мірою відомі рецептору перекладу, передаються, як правило, транскрибуванням. Якщо ж вони виражають абсолютно нове для читачів перекладу поняття, перекладаються за допомогою кальки, аналога або транскрибування у поєднанні з описовим перекладом. Таким чином, та сама безеквівалентна лексика в різних текстах, розрахованих на різних читачів, може перекладатися по-різному, а основним критерієм вибору способу її передачі є та реакція, яку викликає в читача

запропонований переклад.

Одиниця, що регулярно використовується у перекладі, називається *перекладацьким відповідником*. Відповідники поділяють на сталі та варіантні; лексичні, граматичні, фразеологічні; okazіональні.

Норма перекладу – сукупність вимог до перекладного тексту. Вона складається з:

- 1) норми еквівалентності;
- 2) норми мовлення;
- 3) жанрово-стилістичної норми;
- 4) конвенціональної норми;
- 5) прагматичної норми.

Питання для самоконтролю

1. Прокоментуйте погляди різних учених на проблему перекладності / неперекладності.
6. У чому полягає модель процесу перекладу Ю. Найда?
7. Що розуміють під «білими плямами» в перекладі?
8. Які типи перекладу ґрунтуються на принципі відповідності?
9. Що таке норма перекладу?

ЛЕКЦІЯ 4

Лінгвоетнічний бар'єр як детермінант перекладацьких дій

Роль лінгвоетнічного бар'єра у перекладі, його компоненти та помилки, які він зумовлює

Складовими лінгвоетнічного бар'єра є розбіжності в мовних системах, мовних нормах, узусах та преінформаційних запасах мовців. Лінгвоетнічні особливості мови оригіналу найбільш яскраво втілені в реаліях та фразеологічних одиницях. **Реалії** – слова, що позначають предмети, процеси та явища,

характерні для життя та побуту певної країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам.

Розподіл слів-реалій на неологізми та архаїзми, з лінгвістичного погляду, є дуже важливим критерієм, хоча й не є сталим. Радикальні зміни в суспільстві на межі ХХІ століття справили безпосередній вплив на семантичну трансформацію реалій або так званих реалій-американізмів. Активізація процесу розширення семантики мов виявляється в процесі проникнення елементів однієї мови в іншу, з однієї сфери в іншу (детермінологізація, елімінація первинного значення та ін.), у переході слів з екзотичної лексики в повсякденну. Тобто відбувається певний перехід реалій з однієї категорії в іншу. Розподіл реалій на неологізми та архаїзми дозволяє простежити шлях становлення реалії як явища у мові та її розвиток.

Наприклад реалія-американізм *блокбастер* (англ. *blockbuster*); розм. 1) *бомба великого калібру*; 2) *кіно*; *дорогий кінофільм, відмітний пишною постановкою*; 3) *спекулянт міською нерухомістю (будинками, ділянками)*. У російській та українській мовах слово «*блокбастер*» набуло поширення в іншому значенні, яке послужило підставою для оцінного осмислення його в мікротекстах преси як шалено дорогих (фільмів). Одразу після своєї появи реалія *блокбастер* стала неологізмом останніх століть. Зараз же вона втратила свою новизну та майже повністю адаптувалася до української мови. Наступний етап розвитку цієї реалії – втрата своєї життєздатності, тобто вона перетвориться на реалію-архаїзм. Подібні процеси носять регулярний характер і сприяють успішному освоєнню неологізмів англійського походження мовою-реципієнтом.

Набуття високої словотворчої активності реалій прискорюється ще й появою на сторінках преси великої кількості реалій-американізмів, або англіцизмів. І це не дивно, адже саме стиль засобів масової інформації робить значний внесок до появи та поширення реалій, оскільки саме в ньому (та в декількох інших функціональних стилях мови) спостерігається

найбільша концентрація слів-реалій. Беручи до уваги їхнє денотативне й конотативне значення, вони можуть бути вжиті як у позитивному, так і в негативному ставленні до події чи явищ через надзвичайну забарвленість та експресивність висловлювання.

Специфічні завдання опозиційної преси (різке критичне освітлення соціально-політичних реалій, пропаганда) впливають на особливості стилю газет і журналів, форму подачі інформації, характер використання лексичних одиниць в текстовому матеріалі. Достатньо часто залучаючи іншомовні одиниці, тобто реалії, до контексту, автори вважають за краще використовувати їх перш за все для викриття неприйнятних для них політичних і економічних явищ у житті соціуму. Цим пояснюється тенденція до вживання реалій-англіцизмів опозиційною пресою в експресивній функції за майже повного ігнорування інформативної. У цілому англіцизми авторами такої преси сприймаються не просто як реалії неологізми, а як символи ворожого світу. Тому відношення до них не менш негативне, ніж до реалій, які вони позначають. Саме виходячи з такого сприйняття, автори-опозиціонери використовують ті дискурсивні прийоми, які володіють найбільшим «ефектом відчуженості», містять суб'єктивно-негативну оцінку проблематики, що міститься в мікротексті.

На сторінках неопозиційної преси англо-американізм вживаються в основному в інформативній функції, яка сприяє освоєнню неологізмів у мові-реципієнті. Вживання неологізмів при цьому часто супроводжується роз'яснювальним коментуванням автора публікацій. Тобто використанням одного із засобів перекладу слів-реалій, а саме – комбінована реномінація.

Дев'ять засобів (транскрипція та транслітерація, гіперонімічний переклад, дескриптивна перифраза, калькування, комбінована реномінація, транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій та відшукування ситуативного відповідника) не є повним списком перекладу реалій. Кожен перекладач сам повинен оцінити,

уважно вивчити та виділити свій власний «набір засобів перекладу». Потрібно розуміти, що під час перекладу відбувається адаптація тексту до нового отримувача, котра є причиною змін в інформації, що міститься у вихідному тексті. Урахування функціональної ролі, яку відіграє реалія в тому чи іншому повідомленні, є найважливішим принципом прагматичного аспекту перекладу. Однак не завжди вдається зберегти реалію або замінити її еквівалентом іншої культури. Особливо часто це спостерігається при передачі реальних конкретних асоціацій з певним предметом, що становить специфіку лексичного значення слова.

Шляхи нейтралізації лінгвоетнічного бар'єра

У процесі комунікації слова, поєднуючись із іншими словами, утворюють словосполучення, що, ставши складовими речення, виступають своєрідними «блоками перекладу». Через специфіку структури та змісту особливе місце серед етноспецифічних одиниць займають переосмислені словосполучення, відомі як фразеологічні одиниці (ФО), або фразеологізми. Через свою специфіку фразеологізми є актуальним предметом перекладознавства. Р. П. Зорівчак, яка здійснила класифікацію фразеологізмів, першою звернула увагу на міжсистемний характер фразеологізмів, що становлять певний рівень мови, та відповідні особливості їх перекладу. Проте наразі структурну концепцію фразеологізмів змінює постструктурна, чи постнеокласична.

Цілісність тексту, за сучасним постнеокласичним підходом, що пояснює напрямки системного саморозвитку, зумовлюється саме «надсистемними» властивостями сукупної адаптивної системи як поєднання різноструктурованих об'єктів (у т. ч. певних словосполучень) у цьому тексті. Це властивості (цілісність, синергія, динамічність, симетричність, ергономічність тощо), реалізація яких у переосмислених словосполученнях унаслідок взаємодії різноструктурованих підсистем перевищує суму окремих складових елементів. Кожна

із цих властивостей має певну спеціалізацію – симетричність і засвідчує організаційну співвіднесеність серед складових феномену (наприклад, елементів композиції словосполучення), синергія – сукупну взаємодію різнотипних систем (фонетики, семантики, синтаксису, що єднають його компоненти), емерджентність спонукає до виникнення інтегративних якостей, відсутніх у складових (наприклад, завдяки ритмічній побудові словосполучення виникає нагнітання певного настрою), а ергономічність забезпечує необхідну економію зусиль у процесі мовної діяльності тощо. Загалом же ці властивості, що забезпечують через взаємоперехід категорій структурну самоорганізацію та саморегуляцію адаптивної системи, якою є як текст, так і словосполучення, що його творять, допомагають утворювати цілісність цих феноменів, що перебувають у рухомій (динамічній) рівновазі.

Поєднання як одно-, так і різнорівневих елементів системи, що спостерігається у сталих переосмислених словосполученнях, має своїм наслідком різнотипні міжзв'язки *синергетичного* характеру, що лежать в основі сталих словосполучень (фразеологізмів). Це семантична цілісність, або семантична нерозкладність (унаслідок чого значення декількох слів сприймається як єдине ціле); метафоричність нового цілісного значення, що базується на певному образі, який стає внутрішньою формою ФО (наприклад, *повертати голову за сонцем, мов соняшник*, де внутрішньою формою для слова *соняшник* виступає слово *сонце*); різні ступені вмотивованості внутрішньої форми фразеологізму та експресивності; нарізно оформленість ФО (тобто наявність не менше двох повнозначних слів у складі ФО); відносна стійкість структурного складу чи цільність ФО як відтворюваність сполучень, які (за психолінгвістичними експериментами) зберігаються в нашій пам'яті готовими одиницями мови; незначна можливість їх дослівного перекладу іншими мовами.

На цій основі фразеологізм – це відносно стійка, соціально зумовлена лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за

моделлю словосполучення чи речення, що виражає на основі (часто й стертого) образу цілісне переосмислене значення, яке автоматично відтворюється мовцями як готова до використання одиниця мови.

Сукупність виявлених ознак суттєво вирізняє фразеологізми від слів чи вільних словосполучень, що дає змогу деяким ученим говорити про фразеологічний рівень мови й про фразеологізми як одиницю перекладу. Традиційно мовні рівні охоплюють свої одиниці саме за типом їх поєднання та функціонування. Ці міркування підтверджують і ті обставини, що фонема на фонетичному рівні функціонує на основі їх зчеплення в перцептивному потоці морфем, морфем на морфологічному рівні – на основі їх поєднання у слові, слова на лексичному рівні – на основі їх поєднання в синтагмах, синтагми (словосполучення) на синтаксичному рівні – на основі їх поєднання в реченнях, речення на текстовому рівні – на основі їх поєднання в тексті. Проте фразеологізми, що за своєю формою становлять синтагму (словосполучення) синтаксичного рівня, виражають, однак, значення із лексичного рівня та можуть утворювати речення текстового рівня (прислів'я, приказку), тобто вони належать щонайменше до трьох рівнів. У такий спосіб стандартні мовні рівні можна уявити як горизонтальні площини, а фразеологічний – як об'єднувальний вертикальний чи проміжний рівень. Саме це свідчить, на нашу думку, про синергетичну організацію мовної системи, взаємопроникнення елементів якої сприяє її саморозвиткові.

Якщо ФО англійської мови виражає точно думку автора і разом з тим не пов'язана з реаліями українського побуту, історії та географії, а дотримування букви оригіналу затемнило б його смисл, то ми маємо право замінити іншомовне прислів'ям українським. Однак «читач всупереч перекладачу наблизиться до нього». Перекладацька практика засвідчує п'ять можливих способів перекладу фразеологічних висловів (особливо прислів'їв).

І. Дослівна прислівна відповідність (*еквівалент*), коли в перекладній мові є вислів, рівнозначний за змістом (у т. ч. за

образом), функцією та стилістичними характеристиками з мовою оригіналу. Як правило, повні еквіваленти можна виявити серед так званих інтернаціональних прислів'їв та крилатих виразів, що мають спільні біблійні чи міфологічні джерела: *укр. Бути чи не бути (англ. to be or not to be, that is the question; нім.: Sein oder nicht sein).*

II. Часткові прислівні відповідності (*адекватний відповідник*), коли вислів оригіналу еквівалентний вислову перекладного тексту за змістом, функцією та стилістичним забарвленням, відрізняючись своїм образним змістом: *Eile mit Weile – Хто спішить, той людей смішить; Zum Lernen ist niemand alt – Вік живи, вік учись; Die Wahrheit hört man ungerne – Правда очі коле, Heute stark, morgen im Sarg – Сьогодні пан, завтра пропав* тощо.

III. *Калькування*, що дозволяє відтворити національний колорит та реалії. Вислів, що відтворюється майже в дослівній формі, щоправда, без особливої ритмічної та метафоричної організації, засобами мови перекладу, часто супроводжується вставкою: *Ein Kalb darf kein Kalb bleiben – Як кажуть, не увесь час теляті телятком бути; Ein schwerer Karren fährt langsam – У народі кажуть, важкий віз поволі котиться.*

IV. *Псевдоприслівна відповідність*, коли перекладач «винаходить» прислів'я, відтворюючи його зміст і метафоричний смисл, часто з модифікацією та звуко-ритмічною організацією. Стилізований під прислів'я вислів читач має, в ідеальному випадку, сприйняти як прислів'я з рідної мови. Прикладом цього можуть послужити перекладні для німецького мовця прислів'я: *Die Hand bleibt leer, die nach dem Schatten greift – Свою тінь не доженеш. Die Katze liegt stumm und still, wenn sie ein Mauschen fangen will – Киця лежить тишком, якщо ловить мишку.*

V. *Описовий переказ висловлювання* зводиться до витлумачення вислову через неможливість дослівного калькування, внаслідок чого перекладний текст розчиняється в описі контексту (досл. *Frage dich durch und du kommst nach Kujiw, d.h. zur ehemaligen Hauptstadt ostslawischer Staaten – Вси*

дороги ведуть до Києва, що був колись столицею східнослов'янських держав).

Якщо на переклад немодифікованих фразеологізмів виробився певний алгоритм, то їх текстова модифікація (переважно для зближення із живою мовою, пожвавлення дії та посилення образного сприйняття) відбувається за рахунок надсистемних властивостей, що виникають у процесі модифікації. Прикладом прояву таких надсистемних властивостей послужить рекламний текст німецького інтернет-банку: *Sie zahlen nur bis 3, wir aber – 5%* (на зображенні мішень, у центрі якої цифра 5). Уважний аналіз тексту засвідчив, що той спирається на алюзії щонайменше трьох типів: на фразеологізм «мати низькі інтелектуальні задатки: рахувати лише до трьох», яким критикується діяльність конкуруючих банків; на афористичному вислові Ф. Шиллера про влучність кидків, які робить доля; на інформації про нагородження перших вкладників інтернет-банку пам'ятним даром (із дорогою металевою основою). У такий спосіб рекламна стратегія досягається за рахунок використання симетрії (поєднання надпису, малюнка, інструкції), синергії та ергономічності складових (звучна лексика, синтаксично стисла форма вислову), емерджентності висловлювання, коли завдяки використанню різнотипних алюзій досягається залучення потенціальних клієнтів. Спираючись на ці спостереження, авторський переклад зачепив дещо інший тип алюзій: *«Вони вмiють рахувати не більше, ніж до трьох, а ми нараховуємо цілих 5%! І в яблучко!»*. Урахування фразеологічних модифікацій, основою яких служать, увиразнюючи міжсистемні зв'язки, різнотипні алюзії, стає одним із надзавдань сучасного перекладознавця.

Отже, при відтворенні тексту відношення еквівалентності (відповідності) необхідно встановити не лише між аналогічними рівнями текстів оригіналу та перекладу (від рівня знаків до рівня цілей комунікації), а й між різними рівнями. Тому структурна концепція перекладу фразеологізмів, що ґрунтується на зверненні до образу, значення та стилю, розкриває лише певні сторони функціонування лінгвістичного механізму перекладу і

має обмежену пояснювальну силу без звернення до багаторівневих міжкультурних алузій.

Нейтралізуючи лінгвоетнічний бар'єр, необхідно подолати розбіжності між системами цільової й вихідної мов, мовними та мовленнєвими нормами і запасами екстралінгвістичних знань адресата та адресанта.

Питання для самоконтролю

1. Розтлумачте поняття лінгвоетнічного бар'єра.
2. Що розуміють під реаліями? Як передати значення реалії цільовою мовою?
3. Охарактеризуйте підходи до визначення фразеологізмів.
4. Опишіть способи перекладу фразеологічних висловів.
5. Прокоментуйте етапи подолання лінгвоетнічного бар'єра.

ЛЕКЦІЯ 5

Жанрово-стилістичні особливості перекладу

Ідентифікація труднощів перекладу текстів різної жанрово-стилістичної парадигми

Для виконання адекватного перекладу для початку треба визначити жанрово-стилістичну парадигму тексту, адже кожен жанр та стиль мають особливості змісту та структури в мовах оригіналу й перекладу.

Публіцистичні тексти мають багато спільного з текстами художнього стилю. Вони можуть бути правильно перекладені лише за достатньої еквівалентності перекладу на денотативному, структурному, стилістичному та прагматичному рівнях мови.

Есе, наприклад, за композицією близькі до коротких оповідань.

Характерні риси есе:

- ◆ лаконічне висловлення думок;
- ◆ чіткий розподіл на абзаци;
- ◆ сильна логічна та емоційна аргументація;
- ◆ надмірне вживання порівнянь, епітетів тощо.

Близькими до есе є *журнальні статті*. Їх мета – ознайомити читача з деякими важливими чи суперечними питаннями різних аспектів життя. Тексти таких статей чітко розподілені на абзаци і складаються в основному із взаємозалежних повідомлень, які не можна випустити у перекладі, не порушивши логічної структури чи стилю абзацу.

Основний обсяг газетного матеріалу займають новини, що містять загальноновідомий лексичний матеріал та синтаксичні структури, що мають відповідні еквіваленти у мові перекладу.

Особливості *науково-популярних текстів* порівняно з науково-технічними текстами :

- ◆ менше термінів;
- ◆ нижча щільність інформації;
- ◆ відхилення у бік розмовної лексики;
- ◆ менше засобів для підкреслення об'єктивності інформації;
- ◆ спеціальні засоби зближення з аудиторією (розмовна лексика, прямі звертання тощо);
- ◆ емоційно-оцінні засоби для зацікавлення читача;
- ◆ цитування;
- ◆ фразеологізми та образні кліше;
- ◆ естетична інформація передається засобами художньої літератури.

Термінологічна система галузі *інформаційних технологій* належить до наймолодших систем, оскільки виникла наприкінці 20-го століття разом із виникненням і розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій. Оскільки лідером розвитку галузі інформаційних технологій

були й залишаються Сполучені Штати, природно, що первинна номінація нових розробок відбувається англійською мовою:

menu – 1) *a list of dishes available at a restaurant or to be served at a meal;*

2) *(computing) a list of possible actions from which a user can choose, displayed on a computer screen.*

file – 1) *any of various types of drawer, self, holder, cover, box, etc., usually with a wire or metal rod for keeping loose papers together and in order, so they can be found easily;*

2) *(computing) an organized collection of related data or material in a computer.*

application – 1) *the action or process of making a formal request;*

2) *the action or an instance of putting or spreading smth onto smth else;*

3) *the action or process of making a rule;*

4) *the action or an instance of putting a theory, discovery, etc. to practical use;*

5) *(computing) a program designed to perform a particular task for the user.*

Поширеним способом утворення комп'ютерних неологізмів також є композиція. Численними є новоутворення, що виникли шляхом простого складання основ без з'єднувального елемента: *keyboard, filename, software, spreadsheet*. Ці терміни є прикладом новоутворень, значення яких є сумою значень складових елементів. При утворенні нової лексичної одиниці не відбулося семантичного зсуву її складових частин.

«Синтаксичні» складні слова, сформовані із сегментів мовлення, зберігають у своїй структурі ознаки синтагматичних відношень, що є типовими для мовлення. Такий тип словотворення є типовим для англійської мови і широко представлений у сфері інформаційних технологій.

Напр.: *ready-to-use, black-and-white, clear-to-send, digital-to-analog, dual-in-line, etc.*

Структура більшості складних слів у галузі

інформаційних технологій є прозорою. Семантика похідного слова повністю відповідає семантиці його елементів. Очевидно, що такі складні слова походять від словосполучень. Утворення і вживання термінологічних словосполучень є функціонально виправданими, оскільки вони більш точно описують процес або об'єкт, ширше розкривають поняття. Такі словосполучення є цільною лексичною одиницею. Найчастотнішими є словосполучення типу *Adjective + Noun*, у яких головне слово називає предмет / процес, а залежне надає йому характеристики. Напр.: *compact disc, application program, virtual machine, graphical interface*.

Термінологічні словосполучення можуть бути як двокомпонентні, так і багатоконпонентні (*disaster recovery disk*), але вони є структурно ідентичні – у препозиції використовуються іменники в атрибутивній функції (*default application*), прикметники (*personal computer*) або іменник + прикметник (*virtual machine manager*).

Термінологічні словосполучення часто використовуються у вигляді абревіатур акронімів, більшість із яких є загальноновживаними у галузі інформаційних технологій. Скорочення як засіб утворення слів залишається одним із найбільш продуктивних у сучасній англійській мові, що пояснюється тенденцією до збільшення темпу життя і до економії мовних засобів. Наявність акронімів є однією з типологічних однак, притаманних науково-технічному типу тексту. Акроніми є одним із видів економії мовних засобів і служать компресії інформації на лексичному рівні. Використання абревіатур акронімів стає можливим завдяки тому, що адресат володіє спільним із автором тезаурусом.

Поширене вживання абревіатур акронімів спричинене відносною численністю багатоконпонентних термінологічних словосполучень, скорочення яких необхідне для економії місця.

Напр.: *ROM – Read Only Memory*

RAM – Random Access Memory

SIP – Single In-line Package

SDLC – Synchronous Data Link Control

TCP/IP – Transmission Control Protocol / Internet Protocol

Численні комп'ютерні інновації входять до складу української мови разом із розвитком науки і техніки. В умовах відсутності певного поняття для позначення явища або об'єкта процес номінації відбувається двома шляхами: новий термін запозичується з іншої мови разом із асиміляцією явища або поняття; або номінації відбуваються засобами, існуючими у мові (наприклад, надання нового значення існуючим словам). Дослідження показують, що в перекладі комп'ютерних термінів українською мовою використовуються такі методи:

- 1) транслітерація (транскрипція);
- 2) калькування;
- 3) експлікація;
- 4) переклад на основі аналогії (із застосуванням стандартної лексики в іншому значенні).

Шляхом транслітерації або транскрипції були запозичені такі терміни, як *Інтернет*, *чат*, *хакер*, *принтер*, *комп'ютер*, *файл*, *сайт*, *драйвер* та інші.

Під калькуванням розуміють переклад частин іншомовного слова (складного, похідного або словосполучення) з подальшим складанням елементів у одне ціле. Прикладами калькування є переклад таких термінологічних словосполучень, як: *access code* – *код доступу*, *autorepeat* – *автоматичний повтор*, *absolute disc read* – *абсолютне зчитування з диска*.

Одним із поширених способів перекладу комп'ютерних термінів, що використовується для адекватного відбиття семантики терміна, є експлікація. Експлікація полягає у поясненні нового терміна засобами, що існують у мові перекладу. Особливо ефективним цей засіб є при перекладі багатоконпонентних словосполучень, елементи яких не мають у мові перекладу відповідних еквівалентів. Наприклад, *Random Access Memory* – *запам'ятовальний пристрій з вільною вибіркою*, *cache hit* – *успішний пошук у кеш-пам'яті*.

Лексичні одиниці української мови, так само як і англійської, розвивають нові значення задля позначення нових

понять та об'єктів. Прикладами функціонування лексичних одиниць у новому лексико-синтаксичному варіанті є такі терміни, як *мультиплікація «оживлення»*, *меню «список команд»*, *програма «комп'ютерна»*. Більшість із цих новоутворень пройшли синхронний шлях разом із англійськими термінами у процесі розвинення нового значення, тому точніше було б вважати, що відбулося запозичення нового значення, а не лексичної одиниці.

Термінологічна система галузі інформаційних технологій має динамічний характер, про що свідчить виникнення нових лексичних утворень для позначення інноваційних розробок у цій галузі.

Політичні тексти містять національно-специфічні реалії. Переклад слів, які є їх назвами, завжди викликав великі труднощі. Труднощі викликають реалії, які належать до сфери політики і позначають поняття, що притаманні лише певній політичній системі й не мають відповідників у інших політичних системах. Є кілька способів перекладу таких реалій, серед яких: транслітерація або транскрипція (повна чи часткова), безпосереднє використання даного слова, яке позначає реалію, або його кореня в написанні буквами своєї мови або в поєднанні із суфіксами своєї мови. Наприклад:

У цій партії, як у жодній іншій, існує потужне ядро невинуватих апаратників. This party contains the largest core of unreconstructed apparatchiks of any party.

Використання нового для англійської мови терміна *apparatchiks* у поєднанні з англійським закінченням множини дає змогу зберегти початкову інтенцію автора і передати саме те значення цього слова, яке автором і закладене. Хоча часто використовується й узагальнено-приблизний спосіб перекладу національно-специфічних реалій чи авторських метафоричних або ідіоматичних утворень, які є добре зрозумілими для адресата тексту оригіналу і можуть бути складними або взагалі незрозумілими для адресата тексту перекладу. Тоді й використовуються слова, які є близькими за значенням і

функцією, наприклад:

We began the battle against entrenched corruption, imposed the rule of law on Ukraine's robber barons, and encouraged the birth of a vital society.

Ми вийшли на бій з укоріненою корупцією, закликали до відповіді українських магнатів-грабіжників і сприяли становленню життєво важливого громадянського суспільства.

Передумовою адекватного декодування і відповідного скеровування внутрішніх настанов адресата є конкретність та образність ключових слів повідомлення. Проте політики розмовляють украй невизначено і використовують для цього цілий арсенал засобів. Використання номіналізаційних елементів, слів із генералізованим референтним індексом, які розширюють твердження до такого ступеня, щоб воно перекривало всі можливості (чи спростовувало всі можливості), роблять повідомлення розмитим і позбавленим конкретики. Надзвичайно широко в політичному мовленні використовуються конструкції з відсутнім активним суб'єктом, пасивні конструкції, які сприяють уникненню відповідальності за сказане чи зроблене, якщо така необхідність виникне. Ця тенденція є універсальною для політичного дискурсу будь-якою мовою, тому при перекладі, як правило, зберігається без істотних змін.

Підготовленість промови політика проявляється у продуманості використання експресивних лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій з метою підсилення емоційного сприйняття виступу, щоб завоювати симпатії адресата, змусити його співпереживати, сприймати, переймати та поділяти бажаний для адресанта емоційний стан. Наприклад:

Ми обрали незалежність, бо ми є нащадками поколінь, які віками мріяли про українську державу, здобували волю потом і кров'ю.

We have chosen for independence, as we are the descendants of those generations that were dreaming of Ukrainian state for centuries and courageously fighting for their freedom.

Не зовсім правильний вибір засобів мови перекладу

призвів до того, що висока емоційність і деяка патетичність вихідного тексту майже повністю втрачені. Мовлення є дуже образним, насиченим метафорами, порівняннями. Від ефективності використання мови в політичному дискурсі залежить авторитетність лідера. Дуже важливо, коли політик уміє яскраво описувати ситуацію, акцентувати важливі інформаційні сегменти, адже, як підкреслювалося вище, емоційна інформація легше сприймається аудиторією і краще запам'ятовується, вона природніша, тому є варіантом зрозумілим і внутрішньо адекватним. Уміння використовувати саме ті слова, що будуть адекватно інтерпретовані й матимуть прогнозований зміст у «карті» іншої людини (або ж групи людей), дуже цінується в загальній комунікації і в політичному дискурсі зокрема. Якщо політикові вдасться створити яскравий образ, близький аудиторії, який закріпиться в її свідомості надовго, викликати в аудиторії потрібні йому емоції шляхом влучно дібраних слів, то його завдання можна вважати вдало виконаним.

Надзвичайно образним, жвавим і енергійним є мовлення екс-прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко. Наприклад:

*Рік тому українці наважилися вибратися на незнайомі простори «по інший бік пагорба» і знайшли там демократію та обіцянки більш відкритої, чеснішої економіки. Але демократія безладна; тепер, коли **Президент Ющенко відклав на потім виконання деяких обіцянок, розданих нашою Помаранчевою революцією, а від інших – відрікся взагалі**, виникла ймовірність, що 26 березня, визначаючи своїм вибором склад нового парламенту, розчаровані українці вирішать повернутися до корумпованого автократичного правління (Вирішальний **вибір** України. Стаття Юлії Тимошенко у Daily Times. – 24 березня 2006. – Daily Times, Пакістан);*

*A year ago, Ukrainians dared to risk the unfamiliar territory over the hill, and found democracy and the promise of a more open and honest economy. But democracy is messy; with some of our Orange Revolution's promises **postponed or disavowed by President Viktor Yushchenko**, there is a chance that on March 26, when*

Ukrainians vote for a new parliament, they may in their disappointment choose to return to the realm of corrupt and autocratic rule (Ukraine's watershed election. – 24 March 2006. – Daily Times, Pakistan).

Замість *President Viktor Yushchenko* вжито *Президент Ющенко*, що не вказує на надмір поваги до людини, про яку йдеться. У фразі ... *відклав на потім виконання деяких обіцянок*, обставина часу «*на потім*», яка відсутня у тексті оригіналу, лише підкреслює іронічність висловлювання. *Disavowed* перекладається не як нейтральне слово.

Основною рисою **суспільно-політичних** текстів є клішованість. Стійкі словосполучення утворюються за принципом метафори: *демографічний вибух, dismal prospects*. Це явище характерне для англійських текстів. Українські тексти у цьому відношенні більш академічні. Під час перекладу фразеологізмів потрібно вирішувати проблеми деформації та контамінації фразеологізмів (*З ким поведешся, від того й наберешся. Слово – не горобець, вилетить – не спіймаєш*).

Контамінація – переплетення двох фразеологізмів – потребує відтворення цього прийому при перекладі (*Let every man praise the bridge he goes over*).

Алюзивність – використання замість готових елементів прихованих чи цитованих знайомих елементів тексту книг, кінофільмів тощо. Ці елементи потребують приміток у перекладі. Для підкреслення актуальності доцільно вживати модні слова, які мають міжнародну популярність.

Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте особливості перекладу публіцистичних текстів.
2. У чому полягають відмінності в перекладі науково-технічних та науково-популярних текстів?
3. Опишіть структурно-семантичні особливості термінів у галузі інформаційних технологій.
4. Визначте способи перекладу комп'ютерних термінів.

5. Проаналізуйте засоби передачі експресивності політичного тексту цільовою мовою.
6. Прокоментуйте основні риси суспільно-політичних текстів.

ЛЕКЦІЯ 7

Переклад спеціальної науково-технічної літератури

Особливості науково-технічної літератури, передача їх цільовою мовою

Переклад – це чітке перетворення повідомлення, вираженого засобами однієї знакової системи, у повідомлення, відтворене засобами іншої знакової системи. Перекладач науково-технічного тексту має пам'ятати про його основне завдання – передачу реципієнту точної, конкретної інформації шляхом логічної інтерпретації фактичного матеріалу, що не підкріплена емоційним вираженням.

Науково-технічний дискурс представлений сукупністю усіх вербальних та невербальних засобів, що використовує людина для обміну інформацією у науково-технічній сфері спілкування, де дискурс, у свою чергу, пояснюється як поле комунікативних практик, як сукупності подій, динамічна мовленнєва діяльність у певному соціальному просторі, що має ознаку процесуальності та пов'язана з реальним життям і реальним часом, а також мовленнєві утворення, які виникають у процесі цієї діяльності, взяті у взаємодії лінгвістичних, паралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів.

За своєю прагматичною спрямованістю англомовний науково-технічний дискурс визначається як інформативний. Його домінантною комунікативною функцією є інформативна, і саме інформація, яку він несе, є ключовим елементом, що сприймається реципієнтом повідомлення через мовленнєвий акт.

Комунікативна сила переконливості – це визначальний показник прагматичної цінності науково-технічного дискурсу, який забезпечує його абсолютне сприймання у якості достовірного джерела. Потік інформації у науково-технічному дискурсі спрямований від відомого до невідомого, адже його комунікативна мета полягає у передачі знань з метою сприйняття, засвоєння, збереження та використання адресатом нової інформації.

Інформативність даного виду дискурсу відбивається на структурі текстів науково-технічного стилю та підкреслює їхню предметність, однозначність, лаконічність і доказовість. Наприклад: *The first US uncrewed satellite was **Explorer 1**, which started as an ABMA/JPL project during the early part of the **Space Race**. It was launched in January 1958, two months after Sputnik. At the creation of NASA, the Explorer project was transferred to the agency and still continues to this day. Its missions have been focusing on the Earth and the Sun, measuring magnetic fields and the **solar wind**, among other aspects. A more recent Earth mission, not related to the Explorer program, was the **Hubble Space Telescope**, which was brought into orbit in 1990.*

Науково-технічний текст не несе іншої функції, окрім інформативної, єдине прагматичне завдання: донести інформацію, передати факти, організувати увагу читача.

Науково-технічна література представлена такими різновидами:

- власне наукові тексти, до яких належать наукові статті, монографії, доповіді, дисертації, дипломні та курсові роботи;
- науково-навчальні джерела, що включають підручники, посібники, довідники;
- інформаційно-реферативні матеріали: реферати, автореферати, тези, резюме, анотації;
- науково-оцінні праці, до яких належать відгуки та рецензії;
- науково-популярні тексти;
- власне технічні тексти: паспорти, формуляри, авторські свідоцтва, патенти, специфікації, мануали (інструкції з

експлуатації машин і механізмів), стандарти, накладні, проекти, розрахунки, креслення.

Мова науково-технічної літератури є складовою загальнонаціональної мови, та попри це має своє власне відображення – певний стиль у використанні різноманітних лексичних та граматичних засобів.

Особливості науково-технічної літератури:

- ◆ спеціальні форми дієслів;
- ◆ безособові та неозначено-особові речення;
- ◆ переважання теперішнього часу;
- ◆ велика кількість складних слів та слів із абстрактним значенням;
- ◆ номінативність тексту;
- ◆ високий рівень узагальнення у російських та українських текстах;
- ◆ велика кількість термінів.

Серед лінгвістичних характеристик, що відрізняють науково-технічні тексти від інших типів тексту, а також відіграють важливу роль у перекладі, більшість науковців виділяють наступні:

- 1) складність синтаксичних конструкцій;
- 2) лексична, синтаксична та композиційна стереотипізація;
- 3) регламентований характер використання емоційних можливостей;
- 4) насиченість синтаксичними і лексичними штампами;
- 5) переважання об'єктивності у викладі, поєднання безсуб'єктного способу викладу з вираженням суб'єктивної думки автора;
- б) широке використання символів, формул, таблиць та ін.

Однією з домінантних рис науково-технічних текстів є надлишковість засобів семантичної та формальної когезії, що, однак, не викликає особливих проблем при перекладі, оскільки більшість лексики має однозначні відповідники.

Переклад спеціальної науково-технічної літератури

До *науково-технічного перекладу* належить переклад наукових праць, статей, монографій. У цьому разі реципієнт – фахівець, а перекладач – ні.

Уся інша лексика науково-технічних текстів одноманітна за складом. Вона називається загальнонауковим шаром термінології, або лексикою загальнонаукового опису. Вона не має емоційного забарвлення і належить до нейтральної лексики. У загальнонауковій лексиці розвинена синонімія. Більшість варіантів є синонімічними та взаємозамінними.

До засобів підвищення цільності рівня когнітивної інформації належать спеціальні термінологічні та загальновідомі скорочення типу: *ЕКГ – електрокардіограма*. Ці скорочення також потребують перекладу (*ECG – electrocardiogram*).

Значна насиченість інформативного поля специфічною термінологією – ще одна і чи не найважливіша особливість лінгвістичного характеру, притаманна науково-технічному тексту. Терміни – це слова або словосполучення, що визначають чітко й однозначно окреслене поняття та його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. Понятійність – головний елемент стійкості будь-якого термінологічного сполучення. Кожна термінологічна одиниця описує певне професійне поняття і є стійкою лише у даній системі понять. За межами професійного використання цей самий термін не має стійкості і не сприймається як зв'язана мовна одиниця. За кожним складеним терміном закріплена стійка, стандартно відтворена структура складного професійного поняття, що фахівець повинен обов'язково враховувати в перекладі. Саме терміни найчастіше становлять причину виникнення труднощів у перекладі, адже репрезентують національну варіативність та відсутність перекладних еквівалентів.

Розглянемо декілька прикладів термінологічних одиниць та їх перекладацьких відповідників:

accessories – кріплення

bridging – перекриття (напр. прольоту будинку);

cable network laying – прокладка кабельної мережі;
cramp – скоба;
cushioned rotary – амортизований поворотний якір
cutting-edge technologies – передові технології;
direct current – постійний струм
to draw – передавати потужність;
frame rate – частота кадрів;
hand-held remote – пульт дистанційного керування;
maintenance expenses – вартість технічного
обслуговування;
to plug – підключати, з'єднувати;
speakers – колонки;
transmission line – лінії електропередачі;
turnkey – готовий до задачі «під ключ»;
vacuum tube – електро-променева трубка;
white goods – великі побутові електроприлади.

До основних лексичних труднощів, з якими стикається перекладач науково-технічного тексту, належить багатозначність слів та правильність у виборі їх словникового відповідника. У мові науки і техніки це явище розповсюджено через часте використання у терміносистемах різних галузей так званого семантичного словотворення, коли вже існуючій формі певного слова надається те чи інше, відмінне від загальноприйнятого, значення. Один і той же термін може неоднаково трактуватися в межах різних наук або пояснюватися по-різному в залежності від приладу чи обладнання, тим самим значно ускладнюючи завдання для перекладача. У такому разі завжди слід зважати на контекст. Наприклад,

actuator – силовий привод (машинобудування), соленоїд (електроніка);

bearing – підшипник (машинобудування), азимут (авіація);

gear – шестерня (машинобудування), снасті (морський флот);

linkage – зчеплення (машинобудування), зв'язок (хімія);

pressure – тиск (машинобудування), атмосферний тиск (авіація);

shaft – вал (машинобудування), шахта (гірництво);

valve – клапан (машинобудування), електронна лампа (радіотехніка).

Уживання в науково-технічній літературі термінів-неологізмів також може становити перешкоду для того, хто здійснює переклад. У такому випадку рекомендується використовувати описовий переклад, експлікацію. Експлікація (від лат. *explicatio* – роз'яснення) – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення цієї одиниці. Нові терміни, ще не зафіксовані у словниках, мають бути детально дослідженими у контексті описуваного ними явища і передані іншими, вже усталеними в науці, термінологічними словами чи словосполученнями.

Найчастіше за допомогою експлікації перекладають багатокомпонентні термінологічні словосполучення зі сфери інформаційних технологій, комп'ютерної галузі. Наприклад:

burning – запис компакт-диска;

bandwidth – пропускна здатність;

cloud computing – «хмарні» обчислення, що здійснюються у комп'ютерних мережах, підключених до Інтернету для надмірності сервера;

gigaflops – мільярд операцій з рухомою (плаваючою) комою (крапкою) за секунду;

jumper – комбінація двох або більше електричних контактів для створення механічних з'єднань, що дозволяє виставити режим роботи пристрою замиканням чи розмиканням кількох контактів;

logic gate – логічний вентиль цифрової схеми, що перетворює вхідні логічні сигнали у вихідні;

markup language – мова розмітки даних;

overclocking – розгін комп'ютерів;

parallel port – інтерфейс, розроблений для підключення різних периферійних пристроїв;

payload – частина тексту приватного користувач, що містить зловмисне програмне забезпечення;

throughput – швидкість успішної доставки повідомлень певними каналами зв'язку;

wizard – інтерактивний інструмент для покрокового виконання різних операцій.

У зв'язку із проблемами з передачею термінів у перекладі чимало науковців детальніше досліджують це питання, намагаючись знайти остаточні шляхи їх вирішення. Більшість рекомендують використовувати наступні прийоми:

1) опис – передача слова за допомогою поширеного пояснення його значення;

2) переклад за допомогою використання;

3) калькування, тобто переклад слова чи словосполучення мови оригіналу за його частинами з наступним складанням цих частин;

4) транскрибування, який передбачає передачу літерами рідної мови звучання слова мови оригіналу;

5) граматичні заміни, на кшталт: переклад за допомогою використання родового відмінку, прийменників тощо.

У перекладі фахівці використовують трансформативні способи відтворення тексту оригіналу.

Тексти науково-технічної літератури характеризуються багатим вмістом скорочень та абревіатур у своєму складі. Наприклад:

Modern word processors also have publishing capabilities, meaning the line separating such programs from DTP software is becoming less clear.

Microcontroller can be programmed incircuit using separate download unit, download software is included. On-chip 32kbytes of Flash Program Memory and 2kBytes of RAM. 8 Channel 10-bit Analog to Digital Converter and 4 PWM channels. Programmable serial USART and SPI included within the microcontoller.

KT type AC-controlled AC magnetic contactors and DCcontrolled AC magnetic contactors have been designed for

remote switching of electric circuits of stationary drives (frequent start of AC squirrel-cage motors, reversible motors).

При цьому, зустрічається активне використання як загальноновживаних і зафіксованих у словниках скорочень, так і абсолютно нових, авторських – таких, що були створені для певного, окремого випадку, і використані лише в одному тексті. Трапляються і випадки вживання спеціальних технічних фразеологічних одиниць. Зазвичай у такому випадку загальноновживане слово, поєднуючись із одним чи декількома іншими, набуває нехарактерного собі термінологічного значення. Для здійснення адекватного перекладу таких одиниць тексту, перекладач має володіти необхідними компетенціями та вільно оперувати знаннями технічної сфери, аби точно ідентифікувати та правильно передати зміст вкладеної у повідомлення інформації.

Говорячи про особливості текстів науково-технічного дискурсу, не можна оминати і специфічні граматичні характеристики, властиві науково-технічній літературі. Звичайно, вони є менш виразними за лексичні, але не менш суттєвими та варіативними. Однією із найголовніших граматичних особливостей є значна кількість переважно складнопідрядних речень, завдання яких полягає у передачі типових для наукового викладу логічних взаємозв'язків між фактами, діями, об'єктами і подіями.

Розглянемо декілька прикладів:

англ. – *Where a distinction is made, usually outside of the United States, electrical engineering is considered to deal with the problems associated with large-scale electrical systems such as power transmission and motor control, whereas electronic engineering deals with the study of small-scale electronic systems including computers and integrated circuits.*

укр. – *Якщо проводити розмежування, зазвичай за межами США, вважається, що електротехніка стосується вирішення проблем, пов'язаних із масштабними електричними системами, такими як передача енергії та управління двигунами, у той час як електронна інженерія займається*

вивченням маломасштабних електронних систем, до яких належать комп'ютери та інтегральні схеми.

англ. – *Another application of the resonant transformer is to couple between stages of a superheterodyne receiver, where the selectivity of the receiver is provided by tuned transformers in the intermediate frequency amplifiers.*

укр. – *Іншим застосуванням резонансного трансформатора є з'єднання між стадіями супергетеродинного приймача, де вибірковість приймача забезпечується настроєними трансформаторами в підсилювачах проміжних частот.*

Грамматична структура речення науково-технічних текстів також відрізняється від звичайної побудови речення тексту будь-якого іншого стилю, викликаючи тим самим труднощі в перекладі. Найчастіше це виражається у наявності ускладнених речень, що містять низку однорідних членів, вживанні пасивних конструкцій, зворотів і спеціального випущення службових слів (здебільшого у таблицях, графіках, специфікаціях).

англ. – *The coil may be energized at the same voltage as the motor, or may be separately controlled with a lower coil voltage better suited to control by programmable controllers and lower-voltage pilot devices.*

укр. – *Котушка може перебувати під тою ж напругою, що і двигун, або може управлятися окремо за допомогою більш низької напруги, яка краще підходить для управління програмованими контролерами та пілотними пристроями низької напруги.*

Грамматичні відмінності двох різних мов також відіграють суттєву роль у перекладі. Тому фахівцю під час роботи варто звертати увагу на це також. Адже саме граматична будова, затверджені приписи і правила наукового мовлення часто слугують каменем спотикання для спеціаліста і заважають процесу здійснення вірного перекладу.

Отже, обізнаність у деталях теми та професійна робота перекладача – запорука отримання правильного та адекватного тексту перекладу. Варіативність характеристик текстів із різних

наукових галузей створює широку площину для роботи перекладача, й очевидно, що володіння необхідною інформацією допоможе фахівцеві зберегти цілісність та ідентичність тексту оригіналу у відтвореному тексті, що, у свою чергу, є пріоритетним завданням будь-якого процесу перекладу.

Питання для самоконтролю

1. Що належить до науково-технічної літератури?
2. У чому полягають особливості науково-технічної літератури?
3. Прокоментуйте труднощі науково-технічного перекладу.
4. Схарактеризуйте способи перекладу термінів.
5. Опишіть граматичні проблеми перекладу науково-технічної літератури.

ЛЕКЦІЯ 8

Аспекти культури в перекладі

Переклад як вторинна комунікація.

Авторська концепція художнього твору

Текст є предметом перекладу, джерелом перекладацької проблематики. Переклад, розглянутий як первинна комунікація «автор – читач прототексту», виявляє подвійний смисл, що виникає під час розгляду його окремо перекладачем та реципієнтом. На цьому етапі виникає потреба диференціювання таких його значень, як переклад-процес, або трансляція (від лат. *translatio* – перенесення), та переклад-продукт, або транслят. Згідно з теорією інформації трансляція (переклад) є засобом передачі сигналу (змісту, інформації взагалі) певним каналом

зв'язку з остаточною його імплантацією у структурі цільової мови. Транспонується зміст повідомлення з урахуванням розбіжностей у засобах його передачі, що зумовлює потребу в подоланні міжкультурної дистанції між вихідною мовою й сприймаючою культурою (*cultural distance between languages*), а це тягне за собою низку мовно-специфічних модифікацій та адаптаційних процедур з метою узгодження канонів і нормативів обох систем.

Переклад, розглянутий як вторинна комунікація – передача інформації по інформаційному каналу «перекладач – читач метатексту» – постає як акт метакомунікації, наслідком якого є «текст про текст», або метатекст. Метатекст – це перекладений твір опісля закорінення його в іншокультурному середовищі, коли він, репрезентуючи там автора і його культуру, виступає водночас продуктом, засобом і каналом інформаційного зв'язку, а відтак і посередником між обома культурами. Створення метатексту є перехідним етапом на стадії транспонування змісту першотвору в контекст метакультури, своєрідною межею перетину між обома.

Твір, запозичений за інформаційним каналом засобом перекладу / інтерпретації, починає функціонувати в метакультурі й, пройшовши певні стадії адаптації, стає врешті-решт її культурно-інформаційним забезпеченням. Згідно з теорією полісистем метатекст, проходячи за інформаційним каналом АВТОР-СПОЖИВАЧ, спочатку потрапляє до сфери: 1. *Institution (context)*, де реалізуються всі ті фактори, що притаманні даному твору як факту літератури мови оригіналу, і реалізуються вони через певні інституції культури сприймача – соціокультурні й літературні, письменницькі соціально-критичні, державницькі, освітянські, мас-медіа. 2. *Repertoire (code)*, де метатекст починає виконувати свої культурницькі функції опісля того, як його «канонізовано» елітними колами фахівців метакультури (*canonisii par les elites de valeur sophistiquas*) як систему, що має певні цінності естетичного й інформаційного характеру. 3. *Marche (contact – canal)*, де його опановують споживачі із різних сфер метакультури –

книгосховища, видавництва, кіно-, телестудії, інші інформаційні інституції, а також представники економічних кіл – викладачі, упорядники освітніх програм, літературні салони, клуби, товариства та ін.. 4. *Produit message*, де отримане інформаційне забезпечення, зміст твору піддано аналізу на предмет його місця у світовій літературі, а його структурно-естетичні особливості розглянуто в метакультурі на відповідність до існуючих реалій, естетичної чи комерційної системи тощо. Завдяки перекладу твір досягає певного резонансу в обох культурах і поза ними й у такий спосіб самостверджується.

Традиційна модель комунікативного процесу «протокультура – автор – творчість – твір – резонанс – метакомунікація – метатекст – метакультура» набуває специфічного характеру, коли до метакомунікації залучено також і резонансну інформацію, що має певне відношення до перекладеного твору, його автора й перекладача, та загальнокультурний контекст. До останнього входить творчий доробок автора оригіналу разом з усією його літературною спадщиною. До порівняльного аналізу складовими частинами входять як інформація, що стосується автора твору, так і довідкова література, повідомлення в мас-медіа чи в літературному часописі, культурологічні розвідки та рецензії, критика й хроніки будь-якого типу, від кінохроніки до екранізації окремих творів чи їх відображення в малярському мистецтві, повідомлення в енциклопедіях та згадування в антологіях чи довідниках. Творчість самого автора та весь інформаційний простір, до якого входить його творчий доробок, має тепер сприйматися як єдиний інформаційний комплекс, розглянутий у широкому історичному контексті двох чи більше культур, що взаємодіють у процесі метакомунікації, а твори, похідні від авторського творчого доробку, стають різновидами міжзнакового перекладу, продуктом метакомунікації різних культур.

Дослідження специфіки мовностилістичної й культурологічної актуалізації твору у власне текстовому перекладі є своєрідним екскурсом до вивчення глибинних

процесів механізму перекодування змісту художнього тексту взагалі, в той час як переклад на гіпертекстовому рівні виявляє ті компоненти **авторської концепції художнього твору** (АКХТ), що виявилися співзвучними досвіду або психології представників культури-сприймача. На відміну від текстів, що мають технологічний зміст, де головним критерієм еквівалентності служить адекватно відтворена первісна семантика, а інваріантом є значення / зміст поняття, транспонованого в метакультуру, у перекладі художнього тексту головним стають, окрім інформативного, ще й художній зміст і культурологічна інформація, а відтак і авторська специфіка бачення й відображення світу, психологізм. Це, у свою чергу, моделює суб'єктивну реакцію перекладача-інтерпретатора, якому доводиться адаптуватися до специфіки психологічного сприйняття первісної реальності автором першотвору, аби проникнути до його інформаційного поля й декодувати зміст, запрограмований у творі даного митця слова.

Отже, переклад, що вперше виник у формі інтелектуальної діяльності як засіб герменевтики / інтерпретації священних текстів, а відтак і Божого послання серед людей, виявився згодом ефективним засобом міжкультурної авторської концепції, що відображає певний історико-культурний феномен у вигляді особистої вербальної художньої концепції. Уперше виявлена в ноосфері ця концепція викликає певний відгук серед національної спільноти, аби згодом поширити той резонанс за межі країни й стимулювати певні метаморфози в культурах суміжних країн і у такий спосіб закласти основу для подальшого резонансу – розвитку експансії національної культури серед глобальної спільноти. Переклад у цьому безперервному еволюційному процесі набуває значення вічного двигуна комунікації, рух якого неможливо осягнути враз і назавжди.

Викладання перекладу

Глобальна наука складається з досягнень різних галузей. Зазвичай велика частина інформації про новини і відкриття в тій

чи іншій професійній сфері передається або мовою тієї спільноти, надбанням якої вона є, або однією з міжнародних мов. Знання іноземної мови допомагає фахівцю швидко реагувати на професійні новини, що з'являються, використовувати їх у своїй діяльності, не очікуючи на україномовний варіант, до часу виходу якого інформація може вже втратити актуальність.

Згідно зі статистичними даними щорічно поновлюються 5% теоретичних і 20% професійних доробків. Існує навіть своєрідна одиниця виміру застаріння знань – так званий «період напіврозпаду компетентності». З огляду на це, зростає роль знання іноземної мови та уміння здійснювати перекладацьку діяльність. При цьому потрібно враховувати той момент, що повноцінність перекладу – це не лише лінгвістична, а й екстралінгвістична властивість. Вона забезпечується лише при врахуванні таких факторів, як реальна ситуація спілкування, ступінь соціально-культурної спільності адресатів оригіналу й перекладу, комунікативна установка автора оригіналу та її релевантність для перекладу. Звідси випливає необхідність переорієнтувати викладання іноземної мови в контексті культури корелюючих мов. Розвиток цієї концепції навчання передбачає відхід від вузького граматико-дискурсивного методу у бік культурно-орієнтованого.

Переклад як навчальна дисципліна має не лише прикладне значення, а й безпосередній зв'язок із перекладознавством як наукою про процес та результати відтворення інформації джерел мови оригіналу засобами вираження іншої мови. Переклад, що корелює з предметами гуманітарного та негуманітарного циклів, націлює здобувачів вищої освіти на осмислення культур мови оригіналу та перекладу, на лінгвальну належність носіїв мови, на збагачення засобами перекладу фонду культури, науки та літератури. На сучасному етапі переклад охоплює багату метамову. Пор.: *теорія, практика, методологія перекладу, динаміка принципів, персонал, студії перекладу* тощо.

Теорія і практика перекладу в Україні розвиваються в контексті європейського співробітництва, про що свідчать матеріали міжнародних конференцій з аспектів перекладознавства. Видатні вчені нашої держави, близького і далекого зарубіжжя вирішують проблеми перекладу в багатому спектрі поліаспектності та поліфункціональності. Пор.: «Художній переклад в Україні як чинник формування нації», «Гіпертекст – новий етап розвитку текстоутворення та інформаційних технологій», «Міжкультурна комунікація і запозичення англійської мови кінця ХХ ст.», «Кроскультурні та перекладознавчі дослідження і перспективи кооперації», «Міжкультурні аспекти перекладу», «До концепції комплексу вправ, орієнтованих на перекладацьку підготовку в підручниках з іноземної мови для студентів старших курсів інститутів та факультетів іноземних мов», «Проблема міжмовної взаємодії в контексті перекладознавства», «Багатомовність перекладача і глобалізація лінгвосфери», «Концепція оригіналу і переклад», «Переклад іронії» тощо. Як свідчить перелік, перекладацька думка сьогодення фокусується на базових текстових категоріях інформації та оцінки у руслі прагматико-комунікативного підходу з орієнтацією на міжмовні та міжкультурні взаємодії мов-кореляторів.

Питання підготовки перекладачів також хвилюють сучасних викладачів. Взаємодія стратегічних і тактичних проблем перекладу віддзеркалюється в навчальному процесі, у поступальному, глибокому озброєнні майбутніх спеціалістів знаннями та навичками. У навчальному процесі викладачі визнають дієвість різних типів і форм перекладу, при цьому особливу увагу фокусують на питаннях аспектного і текстового перекладу. Не зменшуючи значущості поверхневої структури текстів, вони зосереджуються на глибинній структурі корелюючих комунікативних одиниць різних за жанром текстів оригіналу та перекладу.

Процес навчання – це окремий випадок втручання в роботу мовної / мовленнєвої свідомості індивіда, штучна соціалізація, спосіб інтеграції в нову лінгвокультурну

спільність. Унаслідок мовного впливу комунікантів один на одного відбувається перебудова індивідуальної свідомості суб'єкта. Механізм цього впливу розкривається за допомогою різних текстів – письмових, усних, комп'ютерних, які виступають як сфера комунікації.

Спілкування іноземною мовою вимагає перекладацької інтуїції, своєрідного володіння загальносоціальною і спеціальною лексикою, знання базових зразків поведінки, адекватного їх використання у тій чи іншій ситуації. Для набуття цих навичок цінною є робота з аутентичними текстами, ознайомлення зі стандартними нормами поведінки. Іншомовний мовленнєвий континуум забезпечується за допомогою аудіо- і відеоматеріалів, а також шляхом моделювання комунікативних ситуацій: презентації, конференції, дискусії, подання і захист дослідницьких проєктів. Важливим є метод «*case-study*», який дає можливість використовувати уже наявні лінгвістичні та фахові знання для вирішення подальшої проблеми. Студентам старших курсів для обговорення пропонуються фрагменти текстів, які аналізуються з лінгвістичної, стилістичної і пізнавальної точок зору та з позиції різних ментальних культур, що служить ефективним способом для удосконалення лінгвістичної й професійної підготовки майбутнього перекладача.

Міжкультурна комунікація і переклад. Явище позитивної ввічливості

Текст як знак певної культури знаходиться в складних відносинах з культурним контекстом минулого, теперішнього і майбутнього. Під час вивчення взаємодії різних текстів вивчаються інтер- та інтракультурні діалоги, особливості їх побудови. Багаторівнева ментальна освіта втілює в собі когнітивні, емоційні, соціальні образи представників певної лінгвокультурної спільності. Оскільки текстовий вплив досягає максимального ефекту за наявності у співбесідників спільного соціального досвіду і професійних знань, то як важливий аспект

навчання перекладу виступає формування когнітивної бази у сприймачів нової культури.

Важливу роль у перекладі відіграють нетекстові комунікативні фактори. З одного боку, вони можуть створювати ефект, відомий як гіпноз екзотичності будь-якого чужомовного тексту, що може здатися поетичнішим, звучнішим і образнішим, ніж є насправді. З іншого боку, нетекстові комунікативні фактори, позавербальна інформація тексту можуть призвести до міжкультурних непорозумінь, серед яких перекладачеві доводиться мати справу з тематичними, мотиваційними, ситуативними, естетичними чинниками.

Шляхи розв'язання міжкультурних непорозумінь, що становлять ключову галузь теорії міжкультурної комунікації, без сумніву, допомагають вирішувати проблему подолання труднощів у перекладі. Передбачається, що перекладачі орієнтуються в типології міжкультурних непорозумінь, бачать різницю не лише в різноманітних культурно-специфічних смислах, а й у їх відтінках.

Зразки поведінки по-різному осмислюються носіями різних культур. Коли при обговоренні майбутньої кооперації між німецькими і французькими партнерами сторони домовляються підготувати до першої зустрічі *KONZEPT* (концепцію) можливих сфер співробітництва, нерідко буває так, що німецька сторона приїздить на неї з ретельно опрацьованими, письмово задокументованими поданнями, в той час як французи представляють свій *CONCEPT* у вигляді первісної основи для сумісного «мозкового штурму». Німецькою мовою подається структурована заготовка, а французькою – систематизація попередніх міркувань.

Текст як форма репрезентації інтеркультурних цінностей, як елемент міжкультурної комунікації виступає посередником між носіями різних культур. Професіонали, які використовують у своїй основній діяльності спеціальну літературу іноземною мовою, найбільш успішні, їх прогресуючий професійний інтерес неминуче перехрещується з майстерністю перекладача і практичним застосуванням навичок реферативного перекладу.

Для них іноземна мова реально є засобом підвищення професійної компетенції.

Якщо в тексті порушується культурно-специфічна тема, то в ньому, як правило, домінує й відповідна лексика, яка потребує значної уваги тлумача. Непорозуміння можуть викликати і стилістичні засоби типу пародії та алюзії. Насиченість текстів маркерами інтертекстуальності ставить перекладача в залежність від текстів, які були прочитані ним раніше. Кожне слово (кожен знак) тексту виходить за його межі. Будь-яке розуміння є співвіднесенням даного тексту з іншими текстами.

Інформаційна лакуна, яка виникає в процесі текстової комунікації, заповнюється на основі соціально-культурного досвіду індивіда. Чим більший у студентів обсяг знань соціально-історичного і культурного контекстів іншомовної спільності, тим вищий ступінь заповнення лакун.

Окрім вияву специфічних національно-мовних картин світу, **міжкультурна комунікація** характеризується цілим рядом особливостей, що роблять її відмітною від монокультурної комунікації. Ці чинники мають лінгвістичний та екстралінгвістичний характер. До них відносять реалії – назви об'єктів і процесів, характерних для життя певної лінгвокультурної спільноти:

1) традиції, звичаї, обряди, свята:

e. g. Halloween (both in the UK and the USA)

Thanksgiving Day (in the USA)

Bonfire Night (in the UK only)

Speech Day (at schools)

Good Friday – Страсна П'ятниця

Palm Sunday – Вербна Неділя;

2) назви історичних та архітектурних пам'яток, площ, вулиць, фірм, періодичних видань, міфічних персонажів та імена національних героїв і діячів:

e. g. Westminster, Mansion House, White House, Downing Street, Whitehall, St. Nicholas, Santa, Georgie Porgie, Jack Horner (from "Nursery Rhymes");

3) побутова культура, пов'язана з національними традиціями, мовним етикетом:

e. g. *Not at all*

Don't mention it (BE)

You are welcome

Any time (AE)

Mind the step (BE)

Watch your step (AE);

4) повсякденні назви об'єктів, рис поведінки, звички, рухи, жести, міміка:

e. g. типово англійське поняття "*privacy*".

5) культурна специфіка у мові, особливо у фразеології, висловах, прислів'ях, порівняннях:

e.g. *I don't think I'll go there.*

Old Glory (одна з назв американського прапора поряд із «*Stars and Stripes*»).

В умовах міжкультурної комунікації реалії можуть створювати перешкоди через певні «лакуни» (міжкультурну асиметрію), що особливо чітко виявляється в певних дискурсах і заслуговує на подальше вивчення.

Будь-який переклад є процесом інтерпретації чи вторинного породження тексту / дискурсу у різних галузях людської діяльності. У цьому плані важливими факторами є жанрово-стилістичні, комунікативно-прагматичні особливості тексту, проєкція авторського тексту на іншу культуру, особистісні фактори щодо автора тексту, його світоглядне і творче кредо у контексті культури, що сприймається, та власне професійні якості перекладача.

Окремо взятий акт перекладу завжди не позбавлений суб'єктивно-індивідуальних рис і є частковим випадком реалізації перекладацької компетенції (сюди входять володіння мовами, творчі здібності, обсяг соціокультурологічної обізнаності). Перекладачі є представниками однієї національно-лінгвокультурної спільноти і, відповідно, повинні мати певну когнітивну базу, тобто певним чином структуровану сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і іншої національно-

культурної спільноти, адже ними володіють носії цих мов, і ці сукупності виливаються в специфічний національно-культурний менталітет. У кожному акті комунікації перекладач фактично є посередником у діалозі культур.

Перекладацька компетентність – це лінгвістична, семантична, інтерпретативна, текстова, міжкультурна компетентність.

Знання про суспільство і культуру народу, мова якого вивчається, є надзвичайно важливими для загальної культури сучасної людини. Характерні риси європейського суспільства та його мови і культури можуть бути пов'язані:

1) *з повсякденним життям*, наприклад: їжа та напої, години прийняття їжі, поведінка за столом; робота (розклад, перерви, відпустки, звичаї, традиції); дозвілля (вільний час, заняття різними видами мистецтва, спорту, активне і пасивне дозвілля, засоби зв'язку і масової інформації тощо);

2) *з умовами життя*, наприклад: житлові умови в місті й селі; рівні життя (регіональні, соціально-групові й етнічні варіанти); соціальний захист і забезпечення населення, охорона здоров'я;

3) *з міжособистісними відносинами й стосунками в сім'ї й суспільстві*: соціальна структура та взаємовідносини між класами; сімейна структура та взаємовідносини в сім'ї; статеві стосунки; стосунки між поколіннями; трудові взаємовідносини; стосунки з поліцією, офіційними органами і т. д., взаємовідносини між політичними та релігійно-конфесійними групами;

4) *із цінностями, поглядами та ідеалами, поведінкою* за такими параметрами: суспільний клас; суспільно-професійні групи (ремісники та робітники, службовці, університетські й кадрові працівники у різних установах); майно (прибутки та спадщина); соціальне забезпечення; установи; історія (основні події й факти); традиції та зміни в них; національні культури; меншості (етнічні, релігійні); національна самобутність; політика; мистецтво (музика, образотворче мистецтво, театр, народна музика і пісня, танці і т. д.); ремісництво й ручна праця

(в'язання, вишивання, ткацтво, плетіння гачком, плетіння кошиків, деревообробка); релігія; спорт; гумор; хобі (фотографія, садівництво, харчування, колекціонування і тощо);

5) з мовою тіла: знання правил пристойної поведінки, загальноприйнятих жестів, які входять до соціокультурної компетенції;

б) з етикетно-ритуальною поведінкою: правила поведінки та хорошого тону, пов'язані з бесідою, одягом, пунктуальністю під час візитів, подарунками, напоями та їжею і т. ін.; поведінка, пов'язана з релігійною практикою і ритуалами; поведінка аудиторії та глядача на концерті, виставі, виставці, у музеї, на зборах, конференціях, презентаціях, на балах, вечірках, дискотеках, у кафе та ресторани й т. д.

В основі міжкультурної свідомості лежать усвідомлення регіональних та соціальних відмінностей цих двох світів. Соціолінгвістичний компонент входить до лінгвістичного аспекту соціокультурної компетенції. Маркери соціальних стосунків дуже відрізняються у різних мовах та культурах, вони залежать від таких чинників, як соціальний та віковий статус співрозмовників, близькість стосунків, регістр мовлення тощо. Наприклад, вживання та вибір форми привітання під час зустрічі (*Good morning! Good afternoon! Good evening! Hello! Hi! Morning!*); вживання та вибір форми привітання під час знайомства (*How do you do? Hi! Hello! Glad to see you! Delighted!*); вживання та вибір форми звертання: офіційна (*My Lord! Your Grace! Your Majesty!*), формальна (*Ladies and Gentlemen! Sir, Madam, Miss, Mr. Fox, Mrs. Fox, Ms. Fox, Dr. Philips, Professor Higgins, Lord Justice*), неформальна (*John! Peter! Ann! Susan! Young man! Young lady!*), фамільярна, інтимна (*look here, dear; my dear; darling; my love, my life honey, my dear fellow*), авторитарна (лише прізвище, *e.g. I say, Smith*), агресивна (*Johnson, You (there)! Listen you!*); вживання та вибір вигуків (*You stupid idiot! You know, Tom, you are...!*); вживання та вибір форм при висловленні співчуття, жалю (*I am so sorry to hear that. It's a pity.*); вживання та вибір форм при висловленні згоди чи незгоди (*I agree with you. I couldn't agree more*); вживання та

вибір форм при висловленні захоплення чи скарги (*What a pleasure! How marvelous! What a shame! How awful! I'd like to see the manager, please. Perhaps you could... There seems to be a mistake in my bill*); вживання та вибір форм під час прощання (*Good-bye! Bye! See you later! See you soon! See you! Take care! Look after yourself!*)

Соціолінгвістична компетенція передбачає також знання правил ввічливості та вміння їх дотримуватися. **Позитивна ввічливість** передбачає такі вміння: виявити інтерес до стану здоров'я, стану справ (*How are you today? How's life? How are you getting on?*); співчувати й співпереживати (*I'm sorry to hear that... Let's hope for the best*); висловити вдячність, захоплення, захват (*I'm so glad you were able to come. Thank you for your kindness. It's so nice of you. It's the best.... I've seen (had)*). **«Вимушена» ввічливість** передбачає такі вміння: уникати проявів влади, прямих наказів, прямої незгоди (*Could you ...? Would you mind ...? Is it all right if ...? Why don't you try...?*); висловити вибачення, шкода (*I'm sorry to say but... it's not so. I'm afraid you are wrong.*); уникати прямого висловлення негативних емоцій і ставлень (*You are so very much changed. I hope you are well, Mr. Brown? Anything wrong?*); доречно вживання типових фраз уввічливості та відповіді на них («Please», «Here you are», «Thank you», «Thanks», «Don't mention it», «It's my pleasure», «You are welcome»).

Потрібно вміти розпізнавати та доречно реагувати на невічливість, навмисне ігнорування правил ввічливості як у ситуаціях безпосереднього спілкування, так і під час роботи над текстом прозового чи драматичного твору. Перекладач повинен вміти інтерпретувати мовленнєву поведінку персонажів та дійових осіб, наприклад, висловів надмірної різкості та відвертості, вираження презирства чи зневаги (*Listen you, there!*), вимоги та докору (*You ought to have been more modest. You could work better*), гніву та нетерпіння (*Can't you ever learn/do..?*), демонстрації зневаги і зверхності (*You are good for nothing!*). При перекладі українською мовою потрібно уважно добирати

адекватні засоби передачі подібних випадків ігнорування правил ввічливості.

До соціолінгвокультурної компетенції входять також знання виразів народної мудрості, сталих виразів та відомих усім носіям даної культури афоризмів. Тому під час вивчення іноземної мови особливо увагу необхідно звертати на вивчення прислів'їв та приказок національно-самобутнього характеру, напр.: *No news is good news. Practice makes perfect. To carry coal to Newcastle. All work and no play make Jack a dull boy. Every dog has his day. The proof of the pudding is in the eating. The spirit is willing but the flesh is weak (The Bible). Cowards die many times before their deaths (William Shakespeare). Fools risk in where angels fear to tread (Alexander Pope). The Monarch reigns but does not rule;* сталих виразів, характерних для висловлень про погоду, місцевість, компаративні фрази, наприклад: *It's raining cats and dogs. It never rains but it pours. The Black Country; the Emerald Isle; as sober as a judge; as drunk as a lord; as changeable as weather; as happy as a lark,* а також виразів про стосунки і ставлення людей, наприклад: *Actions speak louder than words. All is not gold that glitters. Even a cat may look at the king. He who pays the piper calls the time; to be born with a silver spoon in his mouth,* про цінності у їх житті, наприклад: *Time is money. Time and tide wait for no man. Money talks. A penny saved is a penny gained,* про особливості національної поведінки, наприклад: *To call a spade a spade. You can't have your cake and eat. Do as you would be done by. Beggars cannot be choosers. Don't put all your eggs into one basket. You scratch my back and I'll scratch yours.*

У наші дні рекламні висловлювання по телебаченню чи радіо або тексти навіть на одязі, оголошення та лозунги на робочих місцях виконують саме цю функцію. (Напр. *You name it – we have it! Keep smiling! Keep your spirits up! Don't worry! Be happy! Care killed a cat, not work! Phone us and we're there! Cheers!*)

Необхідно усвідомлювати і дотримуватися реєстру мовлення як компонента соціолінгвокультурної компетенції, наприклад, розрізняти: офіційний стиль, пор.: *Pray Silence for*

His Worship the Mayor! формальний стиль, пор.: *May we now come to order, please?* нейтральний стиль, пор.: *Shall we begin?* неформальний стиль, напр.: *Right, what about making a start?* фамільярний, розмовний стиль, пор.: *O. K. Let's get going,* інтимний стиль, пор.: *Ready, dear? Get going, darling? Start, honey?*

Соціолінгвістична компетенція передбачає також здатність розпізнавати лінгвістичні особливості суспільного класу, регіонального та національного походження, професійної групи тощо. Сюди входять як лексичні, так і граматичні особливості («*pavement*» (BE) і «*sidewalk*» (AE); «*lift*» (BE) і «*elevator*» (AE) «*I ain't seen nothing*» – «*I haven't seen anything*»), фонологічні особливості вимови, ритму, паралінгвістичні та корпоральні особливості.

В умовах міжкультурної комунікації домінуюча комунікативна схема перекладу вимагає пошуку динамічної еквівалентності, якої можна досягти за належної перекладацької компетенції. Її важливим компонентом є соціокультурна компетенція, яка робить перекладача ключовою фігурою у діалозі культур.

Переклад професійних підмов у рамках галузевих культур

На початку 21-го століття навряд чи можна говорити про існування монолітних національних культур та відповідно мов, які зрозумілі всім представникам того чи іншого етносу. Унаслідок швидких науково-технічних та соціальних змін сформувалися професійні «підмови» в рамках національних мов, на яких спілкуються представники тих чи інших галузей виробництва, науки, економіки та політики. При цьому люди, які належать до однієї мовної та етнічної групи, але які не входять в окреслену професійну галузь, швидше за все, мало що зрозуміють, слухаючи (або читаючи) мовленнєві твори представників професійних галузей. Ситуація ускладнюється ще й тим, що всередині професійних підмов існують та активно розвиваються професійні жаргони, які стають зрозумілими все

вужчому колу професіоналів, часто тільки представникам «культури» тієї чи іншої організації, фірми чи професійного об'єднання.

Так, люди, які професійно працюють з комп'ютерами, мабуть, зрозуміють, що «Клікнути (від англ. *click*) мишкою на Україну» означає «Навести курсор комп'ютера на слово «Україна» та натиснути клавішу маніпулятора типу «мишка», кадрові працівники британського Міністерства освіти та працевлаштування, скоріше за все, зрозуміють, що «*We have a pool of high-fliers whom we promote*» означає, що «Ми маємо резерв талановитих осіб, яких ми просуваємо по службі», а для робітників банківської сфери «*We have ten projects in the pipeline*» означатиме «Ми маємо десять проєктів у стадії розроблення». При цьому жоден словник саме такого тлумачення виділених слів не дає або взагалі їх не фіксує. Деякі дослідники взагалі не вважають галузеві терміни «словами», а розглядають їх як особливу якість, яку звичайні слова набувають або втрачають у процесі мовлення.

Рух слів можливий як «від центру за межі окресленого простору» (слова переходять із класу в клас аж доки не «забуваються» і не потрапляють до пасивного словника), так і із-за меж окресленого простору до центру («забуті» слова шляхом актуалізації через професійний жаргон знову потрапляють до термінології, а потім до загальноживаної лексики). Прикладами першого явища можуть бути англійські слова *pupil*, *scientist* та *sportsman*, які поступово витісняються словами *student*, *academic* та *athlete*. Прикладами другого процесу можуть бути слова *coach* (м'який автобус) та *challenge* (проблема, актуальне питання), які порівняно недавно набули таких значень. Рух слів у обох напрямках спричинений такими основними факторами:

1. Необхідністю дати назву новому явищу (наприклад, *web-site*, *to browse*, *computer mouse*).
2. Необхідністю «розвести» назви відповідно до різних денотатів (наприклад, *coach* технічно відрізняється від *bus*).

3. Набуттям денотатом нового змісту (наприклад, *challenge* має більш «конструктивний» зміст порівняно з *problem, challenge* – це те, що необхідно терміново вирішити у позитивному сенсі).

4. Впливом соціолінгвістичних факторів, зокрема гендерних параметрів мови (наприклад, марковане *sportsman* витісняється нейтральним *athlete, chairman – chair, chairperson* тощо).

5. Зникненням денотата, яке приводить до переходу слова до групи «історизмів» із подальшим переходом до пасивного лексичного запасу (наприклад, такі слова, як *wireless, typewriter, punched cast*, або *калоші, примус, лікнеп, колгосп, госпрозрахунок* тощо).

З поглибленням процесу розгалуження мовних культур стає цілком очевидним, що «знати мову» (тобто вміти говорити та читати загальнозживаною мовою, яка містить принаймні 3500 мовних одиниць) зовсім не означає «бути у змозі перекладати» тексти, які хоч трішки виходять за рамки повсякденного життя в ту чи іншу професійну сферу. Для успішного перекладу таких текстів перекладач повинен бути «у темі», тобто усвідомлювати специфіку матеріалу, який він перекладає, і знати галузеві терміни, включаючи їх професійні жаргонні варіанти, абрєвіатури та акроніми. Розгалуження мовних культур призводить до того, що терміни, які «створюються для того, щоб звільнити мову людей від недомовок, натяків, неоднозначного розуміння явищ дійсності» часто «утворюють професійно замкнуту термінологічно номенклатуру», тобто стають елементами *езотеричної* метамови, яку розуміють уже тільки представники певної галузевої еліти. Провести чітку межу різницю між *езотеричним* (тобто зрозумілим тільки вузькому колу фахівців) та загальнозживаним термінами досить важко. Певним критерієм тут можуть бути галузеві словники, які, на жаль, відстають від практики принаймні на 3 – 5 років.

Так, наприклад, якщо у словнику зафіксовано *bull market* як «*ринок биків*», або «*ринок цінних паперів, де панує тенденція підвищення курсу акцій*»), *benchmark* як «*база для порівняння*

статистичних або економічних показників», то такі варіанти можна вважати прийнятими широким загалом фахівців у даній галузевій культурі. Проте, якщо жоден словник не фіксує те чи інше слово, то його потрібно вважати езотеричним терміном, уживаним у межах професійної культури, таким, як, наприклад, *subsidiarity* («субсидіарність», тобто спроможність одного рівня системи доповнювати та підтримувати інший рівень), *interoperability* («взаємосумісність», тобто спроможність спільно використовувати технічні, організаційні та інші можливості арміями різних країн) або *to browse web sites* («гортати сторінки» Інтернету, тобто шукати потрібну інформацію в комп'ютерній мережі). Перший із наведених термінів вживається у політичній культурі Канади, другий – у військово-політичній культурі НАТО, а третій – у галузевій культурі Всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет.

Проблема перекладу езотеричних термінів ускладнюється ще й тим, що у культурі перекладу, як правило, відсутні відповідні денотати, що пояснюється або вузькою специфікою, або новизною таких денотатів у культурі оригіналу. Це викликає необхідність шукати аналогії, робити кальки або описовий переклад такого терміна шляхом тлумачення його змісту, що можна побачити з наведених вище прикладів.

У практиці перекладу застосовуються всі відомі способи відтворення галузевих термінів, абревіатур та акронімів, причому спостерігається певна перевага практичної транскрипції (приблизного фонетичного відтворення) та транслітерації (відтворення згідно з відповідними літерами іноземної мови) порівняно з калькуванням, уживанням аналогій або описовим перекладом, які часто застосовуються паралельно з іншими способами. Пор.:

clearing – *кліринг* (практична транскрипція);

trust – *трасст* (практична транскрипція);

insurance – *іншуренс* (практична транскрипція);

vouching – *ваучинг* (практична транскрипція);

broker-dealer – *брокер-ділер* (транслітерація та практична транскрипція);

underwriting – описування (цінних паперів) (калька);
cash – кошти, готівка (аналогія);
benchmark – показник, маяк (аналогії);
surgey – робота депутата з виборцями (аналогія);
sustainability – спроможність підтримувати щось на заданому (усталеному) рівні (описовий переклад);
Верховна Рада – *Verkhovna Rada* (транслітерація);
область – *oblast* (транслітерація);
прописка – *propiska* (транслітерація);
прокуратура – *prokuratura* (транслітерація);
адміністративно-командна система – *administrative-command system* (калька);
безготівковий розрахунок – *noncash settlement* (калька);
матеріальні цінності *stocks; tangible assets* (аналогія);
СІЗО – *pre-trial detention centre* (калька), *СИЗО* (транслітерація).

Певну перевагу практичної транскрипції та транслітерації як способів відтворення галузевих термінів можна пояснити як відсутністю відповідних денотатів у мові перекладу, так і небажанням вживати довгі описові конструкції, тобто тенденцією мовленнєвої економії, що сприяє поглибленню професійного розгалуження мов.

Останнім часом усе більше поширюється тенденція не перекладати галузеві терміни, аббревіатури та власні назви взагалі, а лишати їх мовою оригіналу, що для фахівців полегшує спілкування, але сприяє професійному розгалуженню мов. Особливо це притаманно «культурам» інформаційних технологій та медицини, причому приклади можна знайти практично у кожній відповідній публікації.

Професійне розгалуження мов та утворення езотеричних «підмов» у рамках галузевих культур є об'єктивним процесом сучасності, який зупинити чи якимось чином організувати практично неможливо. Відтак постає проблема підготовки перекладачів, які за таких умов уже не можуть бути «фахівцями широкого профілю», а повинні бути більш-менш вузькими – галузевих культур. Цю проблему потрібно вирішувати шляхом

удосконалення системи професійної практики майбутніх перекладачів з метою накопичення досвіду роботи з текстами (а ширше – з культурами) тієї галузі, у якій передбачається їхня майбутня спеціалізація.

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняються поняття «метатекст» і «прототекст»?
2. Охарактеризуйте традиційну модель комунікативного процесу.
3. Проблема підготовки перекладачів на сучасному етапі.
4. У чому полягають причини міжкультурних непорозумінь у перекладі?
5. Наведіть приклади реалій. Із чим вони пов'язані?
6. Проаналізуйте складові перекладацької компетенції.
7. Обґрунтуйте причини появи галузевих термінів.
8. Поясніть термін «езотерична метамова».
9. Прокоментуйте способи перекладу галузевих термінів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абабілова Н. М., Білокамінська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 126–128.
2. Абдуллаєва А.Ф., Баранова С.В. "Культурний переворот" як актуальний напрямок розвитку художнього перекладу. *Нова філологія*. 2020. 80. С. 9-13. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-1>.
3. Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу: монографія / С.М. Амеліна, О. В. Бабенко, Н. В. Білоус [та ін.] ; за заг. ред. С.М. Амеліної. К.: ЦУЛ, 2018 . 470 с .http://lib.sumdu.edu.ua/library/DocDescription?doc_id=685663
4. Баранова С. В., Гончарова О. В. Способи перекладу мовної гри в англomовному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71), № 5, Ч. 1. С. 240 - 244. DOI: 10.32838/2710-4656/2021.5-1/41.
5. Баранова С.В., Полежай А.І. Особливості перекладу текстів рекламного дискурсу в умовах глобалізації. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. 2021. Вип. 193. С. 112 – 117. DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-112-117.
6. Баранова С., Суворов В. Особливості перекладу спортивного дискурсу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2022. С. 100-105. DOI: 10.36550/2522-4077-2022-1-202-100-105.
7. Баранова С.В., Сусіденко Є.М. Відтворення особливостей науково-технічного тексту в перекладі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70), № 2, Ч. 2. С. 243 - 248. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/42>.
8. Государська О.В. Критичний аналіз класичних моделей перекладу. *Філологічні трактати*. 2016. Т.8, №1. С. 17-25.

9. Корбут О. Г. До проблеми труднощів перекладу технічних термінів у студентів машинобудівних спеціальностей. *Advanced education*. 2014. Вип. 1. С. 36–41.

10. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2017. 304 с.

11. Степанов В. В., Баранова С.В., Близнюк А.С. Адекватний переклад англійських прислів'їв : навч. посіб. Суми : СумДУ, 2018. 156 с.

12. Baranova S., Pavlenko T. Contact Establishing in American Corporate Culture via Translation. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. 2018. Вип. 19 . С . 184 - 190 .

<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72583>

13. Baranova S., Shevchenko V. Preserving Author's Style in Rendering Comparative Constructions in Dan Brown's Novels «Inferno» and «The Lost Symbol». *Філологічні трактати*. 2017. Т. 9, № 1 . С. 7 - 13 .

<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/52903>

14. Kobyakova I., Shvachko S. Teaching Translation: Objective and Methods. *Advanced Education*. 2016. № 5. Р. 9-13.

15. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. – 5-те вид., випр і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2017. – 448 с.

16. Media and Translation. An Interdisciplinary Approach / ed. by Dror Abend-David. URL : Media and Translation: An Interdisciplinary Approach: Dror Abend-David: Bloomsbury Academic

Електронне навчальне видання

Баранова Світлана Володимирівна

**Спецрозділи перекладу зі змістовим
модулем: переклад ділового мовлення**

Конспект лекцій

для студентів спеціальності 035 «*Філологія*»
денної форми навчання

Відповідальний за випуск І. К. Кобякова
Редактор С. В. Баранова
Комп'ютерне верстання С. В. Баранової

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 5,93. Обл.-вид. арк. 5,66.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.

